

II BESKRIVANDE DEL

II.1 KORTFATTAD HISTORISK BESKRIVNING

II.1.1 Kyrkomiljön

Ås är Ölands sydligaste socken. I norr gränsar Ås mot Ventlinge och Gräsgårds socknar. Liksom övriga Öland är socknen rik på fornlämningar från olika tider. Ottenby gravfält norr om kungsgården är Ölands största järnåldersgravfält med 275 synliga lämningar. Socken omnämns i skriftliga källor första gången 1279 då biskop Henrik i Linköping skänkte patronatsrätten över socknen till Nydala kloster.

Kyrkornas placering längs med det öländska vägnätet och radbymiljöerna är typiska för Öland. Ås kyrka ligger vid sydspetsen av landborgskanten i väster och Ancylussjöns strandvall i öster. Kyrkan i Ås markerar början/slutet på det pärlband av kyrkor som ligger utmed dessa båda naturgeografiska markeringar, såväl i öster som i väster, från Ölands sydspets till öns nordspets. Man tror att kyrkan byggdes i mitten av 1100-talet. Den var helgad åt S:t Katarina och under de första två århundradena kallades den för Ottenby kyrka. Bytet av namn kan ha berott på att ytterligare en kyrkplats uppstod inom socknen. Sockenkyrkan som låg vid landborgsåsen fick därför med tiden namnet Ås. Under 1200-talets andra hälft byggdes ett kapell vid Kyrkohamn. Platsen var en viktig fiskehamn och bygget av kapellet indikerar att fisket redan vid den här tiden var organiserat. Kanske uppfördes kapellet också för att stärka kyrkans kontroll över det lukrativa sillfisket. Kapellet hade flera olika namn. Det omtalas i skriftliga källor som Beati Johannes eller S:t Johannes kapell. I folkmun förekommer också namnet Rosenkinds kapell eftersom det låg vid Rosenkinds källa.

Ås kyrka ligger i utkanten av byn Näsby norr om landsvägen. Kyrkomiljön utgörs av kyrkan och kyrkogården samt av stenladorna på södra sidan av vägen. Norr och väster om kyrkan breder ett öppet landskap ut sig. Mot öster ligger byn Näsby. I söder ligger Ottenbylund, ett större lövskogsområde som tillhör Ottenby kungsgård och är ett kungliga jaktområdet.

Kyrkogården har liksom kyrkan medeltida anor. Den omger hela kyrkan men området i norr och väster är begränsat. Störst yta för gravsättningar finns idag i öster. Hela kyrkogården omgärdas av stenmur och en trädkrans av alm och lönn. Bland de gravvårdar som finns på kyrkogården utmärker sig två par gjutjärnskors samt två äldre gravhällar. Den ena av dessa hällar ligger som trampsten vid södra ingången och den andra på kyrkogården nordost om kyrkan. I kyrkogårdens nordvästra hörn finns ett hus byggt som materialbod 1807 och omgjort till bårhus 1959. Det är sedan 2006 inrett med toaletter för kyrkans besökare samt materialförråd. I nordvästra hörnet ligger ytterligare en mindre förrådsbyggnad med okänt ursprung. På kyrkogården finns också en solvisare som ska ha skänkts till kyrkan 1779 av kommissarie Oliverlöf. Minneslunden, utmed den norra kyrkogårdsmuren öster om kyrkan, invigdes 2005.

Under medeltiden och fram till 1650-talet låg prästgården, med undantag för korta perioder, väster om kyrkan. På 1650-talet drogs dock prästgården in till kronan och hemmanet Parby, idag Parboäng, i Ventlinge socken anslogs till prästgård för Ventlinge och Ås. De båda socknarna utgjorde då ett pastorat. Fram till 1916 fanns komministertjänst i Ås med komministerboställe i Näsby. År 1994 bildades Södra Ölands kyrkliga samfällighet, SÖKS. Sedan 2002 ingår Ås i Sydölands församling.

I socknen ligger Ottenby kungsgård. Gården ska ha blivit kungsgård under Gustav Vasas tid. En kungsgård var kungens gård i området. Här kunde kungens utsända bo och här kunde kungen bo då han besökte området. Till gården samlades också skatteinkomster.

Förutom fisket har jordbruket varit en viktig näring för socknen. Man har bra jord för spannmål men framförallt utmärks socknen av en omfattande boskapsuppfödning och mjölkproduktion. Såväl nötboskap som får- och hästuppfödning har varit och är delvis fortfarande viktig för socknen. Ottenby kungsgård hade under en tid uppfödning av hästar för den svenska armén.

Ett kännemärke för socknen under flera århundraden har varit den kungliga jakten. Redan Gustav Vasa besökte Öland och jagade. Han fick flera efterföljare. År 1569 såg Johan III till att hela Öland blev en djurgårdsinrättning. Det innebar att jakt var förebehållen de kungliga på all mark som inte tillhörde adeln. År 1653 lät pfalsgreven Karl Gustaf påbörja bygget av den mur som senare fick namnet Karl X Gustafs mur. Muren uppfördes tvärs över ön norr om Ottenby lund. Djurgårdsinrättningen avskaffades 1801 men den kungliga jakttraditionen lever kvar på Ottenby kungsgård än idag. Det kungliga intresset för området har blivit lätt till att man än idag har en stam av dovhjortar.

Ås socken är också känt för fyren Långe Jan och Ottenby fågelstation. Fyren som uppfördes 1782 är byggd av sten från S:t Johannes kapell. Fågelstationen inrättades av Sveriges ornitologiska förening 1949 och arbetar med ringmärkning, forskning och information.

År 1910 fick socknen järnvägsförbindelse. Stationen låg i Näsby och utgjorde ändstation för Ölands järnväg. I Näsby fanns också tidigare affär, gästgiveri m m. Den första skolbyggnaden uppfördes 1861 i Ottenby. Ås var en del av Ottenby kommun som 1967, tillsammans med Torslunda kommun, uppgick i Mörbylånga kommun. Kyrkomiljön ingår tillsammans med Ottenby kungsgård, området kring fyren Långe Jan samt byarna Näsby och Enetri i ett område som klassats som Riksintresse för kulturmiljövården. Hela Ås socken ingår i det Världsarvsområde som går under beteckningen ”Södra Ölands odlingslandskap”.

II.1.2 Kyrkobyggnaden

För nedanstående kronologiskt upplagda beskrivning av kyrkobyggnadens historia har huvudsakligen arkivmaterial från Antikvariskt topografiskt arkiv (ATA) och Kalmar läns museums (KLM) arkiv använts. Uppgifter har också hämtats ur socknenboken Ås-socknen på Ölands sydspets (ÅS) samt Ölands Historia och Beskrifning av Abraham Ahlqvist (AA). Som hjälp för att förstå kyrkans byggnadshistoriska utveckling finns teckningar och fotografier av kyrkan som bilaga under flik 15 och ritningar under flik 16.

Uppgifterna om de förändringar som gjorts i kyrkan från 1970-talet fram till idag är inte alltid dokumenterade. För att lösa problemet lånades kyrkorådets protokoll och handlingar från de aktuella åren in från Vadstena. Tyvärr har kyrkorådets handlingar förkommit på vägen till Vadstena och därför råder stor osäkerhet framförallt kring den ommålning av kyrkorummet som ska ha gjorts på 1980-talet samt de elarbeten som skett under de senaste åren.

Årtal	Händelse	Källa
Mitten 1100-talet	Långhuset med ett smalt kor i öster och troligen också en mindre absid byggdes.	ÅS
Slutet	Tornet i öster byggdes. En teori som framförs av Ragnhild Boström	ÅS

1100-talet	är att korets väggar utnyttjades när tornet byggdes. Det ska vara förklaringen till att tornets fasader är så ojämna.	
1634	Kyrkan avbildades av Jonas Haquini Rhezelius.	ATA
1680	Lillklockan göts i Stockholm, troligen av Johan Meijer.	KLM, ÅS
1690	Kyrkan ska ha smyckats med målningar av Olaus Winberg. Rester av dessa målningar skulle kunna finnas kvar under väggarnas puts.	ÅS
1705	Malmkrona med pipor för tolv ljus inköptes.	ATA
1740-talet	Långhusets fönster förstorades. Kyrkan ska också ha putsats. Enligt Ragnhild Boström kan detta ha varit första gången som kyrkan putsades.	ÅS
1749	Altaruppsatsen tillverkas av Anders Dahlström d ä. Troligen är altarbordet i rokokostil från samma tid och av samme bildhuggare.	KLM ÅS
1753	Kyrkan avbildades av Petrus Frigelius.	ATA
1774	Murkarlen bonden Erik Pärsson i Segerstad åtog sig att mura grunden till utbyggnaden av kyrkan.	KLM
1777	Murarmästare Wermelin övertog ansvaret för murningsarbetet. Arbetet blev klar detta år. Kyrkan hade då förlängts 8 m mot väster. Snickaren Zakarias Brun gjorde ett ovalt paneltak d v s ett tunnvalv. På långhusets norra sida togs fönster upp och fönster i övriga väderstreck förstorades. Även dörröppningarna förstorades. Läktaren byggdes. Det är samma läktare som finns idag men den har byggts om vid flera tillfällen. Möjligen gjordes också en ny bänkinredning.	KLM, AA
1787	Kyrkans interiör målades första gången efter ombyggnaden av en målare Lundgren från Kalmar.	KLM ATA, ÅS
1791	Inköp av ljuskrona av mässing med tolv ljuspipor. Tillverkad i Kalmar.	KLM, ÅS
1792	Reparation av klockstapel. Klockorna hängde vid denna tid ännu inte i tornet. Inköp av ytterligare en ljuskrona av mässing med 16 ljuspipor. Tillverkad i Kalmar.	KLM ÅS
1802-03	Orgelverk inköptes från Tyska kyrkan i Karlskrona. Uppsattes av organisten Kellberg, Torslunda.	KLM ATA
1818	Ny kyrkklocka inköptes.	KLM
1820	Kyrkan avbildades av Isak Löfgren.	ATA
1820	Ombyggnad och omdisposition av kyrkans östra delar samt ombyggnad av tornet. Ritningarna till den nya lanterninen gjordes av arkitekten C G Blom-Carlsson. Arbeten utförda av murarmästare Pettersson, Kalmar. Bildhuggare Dahlström var anlitad för arbetena med altaruppsatsen och predikstolen. Korets östvägg som tidigare haft ett valv in till den i tornet inbyggda absiden byggdes för. Det innebar att tornets bottenvåning blev ett separat rum. Här inreddes sakristian. Den gamla trappan till predikstolen sattes igen. Mot den nya östväggen placerades altaret och altaruppsatsen. Predikstolen flyttades från långhusets sydöstra hörn och byggdes om till en altarpredikstol. Altartavlan hängdes först över altarpredikstolen men flyttades senare till långhusets norra vägg. Trappa till altarpredikstolen togs upp från sakristian. Det södra fönstret i tornets bottenvåning byggdes om till ingång för den nya torntrappa som togs upp. Uppgången till tornet från det f d	KLM ATA ÅS

	<p>koret sattes igen. Trappan från tornets andra våning, på den norra väggen, murades igen och ersattes av en trätrappa. Klockstapeln togs ner och klockorna flyttades till tornet. Lanterninen byggdes. Möjligen belades lanterninens tak redan nu med skiffer men troligen gjordes det vid en senare reovering. Tornets tak byggdes om från att ha varit ett sadeltak till att få en tältform.</p> <p>Utifrån bilder av kyrkan före och efter reoveringen förefaller det också som att ingången i söder flyttades mot väster till sitt nuvarande läge. På en teckning av Isak Löfgren från 1817 är dörren placerad lägre mot öster. Väster om dörren finns två fönster och öster om dörren ett fönster. På en senare avbildning i Abraham Ahlqvists Ölands Historia och Beskrifning är förhållandet det omvända – ett fönster väster om dörren och två öster om densamma. Så är det också idag.</p>	
1827	Storklockan göts av S G Grönwall, Stockholm.	KLM, ÅS
1833	Omfattande ombyggnad av orgeln utförd av orgelbyggare Åberg, Vassmolösa. Redan 1837 hade man dock problem med instrumentet och Åberg fick justera det. Orgeln genomgick därefter ytterligare en reparation 1851, utförd av orgelbyggaren Nils Pettersson.	KLM ATA ÅS
1856	Reparation av kyrktornet. Det var troligen i samband med denna reparation, inte 1820, som lanternintaket belades med skiffer.	ATA
1863	Eftersom kyrkan uppfattades som mörk sänktes fönstren 15 tum. Kyrkan målades invändigt. Bänkinredningen målades i ljus ekfärg. Detaljer i rummet som varit förgyllda omförgylldes. Nya nummertavlor inköptes. Kyrkogårdsmuren lades om. Möjligen var det också vid den här reoveringen som väggmålervärk över altaret tillkom. Måleriet syns på ett foto av en E Novén Karlshamn. Bilden är odaterad. (En sökning på nätet visade att det funnits en fotograf Emil Novén i Karlshamn. När han var verksam där är inte känt men han har tagit ett foto på en präst som var verksam i Asarum 1865-70).	ATA
1865	16 nya blecklampetter inköptes.	ATA
1868	Golvur inköptes.	ATA
1871	Vapenhus byggdes vid ingångarna i väster och söder. Ritningar gjordes av arkitekt J F Åbom. Troligen installerades också en kamin i sakristian.	ATA
1877	En ”trottoar” gjordes fram till kyrkan av huggen sten med kullersten emellan.	ATA
1883-85	Ny orgel byggd av P L Åkerman&Lund, Stockholm, inköptes. Den gamla såldes till Södra Möckleby. Även orgelfasaden byggdes om. Orgelfasaden och ombyggnaden av läktaren ritades av Ludvig Petersson. Ritningarna är daterad 1884. Ritningarna tyder på att läktaren byggdes ut över mittgången. Det föranledde att man gjorde en ny läktarbarriär. Läktarpelarnas antal bör ha utökats med två eller fyra stycken. Om det var gamla pelare som användes byggdes dessa om med de konsolliknande kapitäl som två par av pelarna har. I samband med ombyggnaden sänktes läktaren. Grindar på var sida om orgeln tillkom.	KLM ATA KA

	<p>Den nuvarande bänkinredningen ska ha tillkommit. Det tidigare omnämnda fotografiet av Novén bör vara taget straxt efter att bänkinredningen stod klar. Golvet i bänkkvarteren lagades och nytt golv lades i gångar och i sakristian. Nya ”pallar” gjordes och fyra par nya tornluckor.</p> <p>Exteriört belades kyrktaket med nytt ekspån. Lanterninen målades i ljus blått. Allt snickeriarbete utfördes av snickare Rothman i Näsby. Rappning och vitmålning, in och utvändigt, av kyrkan gjordes av O Käck i Näsby. Även alla snickerier såväl invändigt som utvändigt målades.</p>	
1896	Nytt tak på vapenhusen.	ATA
Slutet 1800-talet	<p>På Novéns bild som omnämnts tidigare syns vad som måste vara hållare till ett kaminrör på långhusets norra vägg. Man ser också de ombyggda bänkarna där en kamin var placerad. Två ytterligare fotografier bekräftar att det funnits en värmekamin i kyrkan under slutet av 1800-talet. När denna installerades är dock inte känt. På de två sistnämnda fotografierna är också kyrkans väggar ommålade. De har nu ett mer omfattande dekormåleri än tidigare. Kring altaruppsatsen är pelare målade som bär upp ett textband. Över fönstren finns också dekorationer liksom kring ljuskronornas anslutning i taket. Bilderna visar också att de båda figurerna på altaruppsatsen, Moses och Johannes, flyttats ner från överstycket och placerats på var sida om predikstolskorgen.</p>	KLM, ATA
1903	Kyrkan putsades men det omnämns inte om det gällde exteriör eller interiör. .	KLM
1926	På långhusets spåntak lades ett nytt tegeltak. Under 1920-talet lades skiffertaket på lanterninen om och även torntaket av spån lades om. Möjligen gjordes dock reparationerna av torntaket och lanternintaket först 1929.	KLM ATA
1929	Exteriör renovering som omfattade nedknackning av tornets och långhusets fasadputs. Fasaderna rappades och vitmenades. I handlingarna sägs att putsen på långhuset var så dålig att nästan allt togs bort. Kyrkan besöktes av Manne Hofrén som gjorde några notiser om byggnadsarkeologiska fynd. Skarvarna mellan de medeltida delarna av kyrkan och 1770-talets tillbyggnad finns ca 8 m från de västra hörnen, mätt från kyrkans utsida. De gamla hörnen sägs vara satta av huggen sten. Hofréns besök vid kyrkan hade skett när stora delar av arbetet redan var utfört men enligt byggmästaren hade man inte hittat några spår av fönster eller dörrar. Det tolkade Hofrén som att de medeltida fönsteröppningarnas läge överensstämde med de öppningar i fasaden som finns idag. På tornet blottades en glugg i öster som lämnades fri.	KLM ATA
1930-35	<p>Omfattande interiör renovering av kyrkan. Arbetet utfördes under ledning av stadsarkitekten i Kalmar J Fred Olson.</p> <p>Konserveringsarbeten utfördes av konservator Sven Wahlgren. Det är troligt att han också var involverad i arbetet med färgsättningen av kyrkan. Snickeriarbetena utfördes av Bröderna Olsson, Färjestaden och målningarbetet av målarmästare Bror Pettersson, Stora Rör. Värmeinstallationerna gjordes av AB Nya</p>	KLM ATA

	<p>rörledningsaffären i Kalmar. Entreprenad och leveranser Oskar Nilsson&Son, Kalmar.</p> <p>Lågtrycksångvärme installerades i kyrkan. Ledningar installerades och pannrum byggdes under västra vapenhuset. Pannrummet byggdes av betong. Taket över rökkanalen lades av kalkstenshällar. Grundmurar och golv armerades. De skulle vara vattentäta och väl isolerade från ovanliggande murverk och bjälklag. Källartrappan lades av grovhuggna kalkstensblock. Pannrumsdörr gjordes av ek.</p> <p>Golvet under kyrkan grävdes ut. Någon fullständig utgrävning verkar inte ha gjorts men en skiss och ett foto finns i KLM:s arkiv. Enligt fotot ska det ha funnits delar av ett gammalt kalkstengolv med en eller två gravhällar i. Vad som hände med dessa är inte känt. Under kalkstengolvet grävdes 30 cm jord ut och ett lager av grus lades in. Över detta lades ett 10 cm tjockt betongskikt som isolerades. Nytt trägolv i bänkkvarteren och gångarna. Under varje fönster i kyrkorummet bilades nischer för elementen ut i väggarna. Två par bänkar på var sida om mittgången, närmast koret, togs bort. Korgolvet byggdes ut och korbänkarna förlängdes.</p> <p>Altaruppsatsen med predikstol och en Kristus-tavla konserverades. Tavlan hade tidigare varit altartavla. Altaruppsatsens ursprungliga färgsättning skrapades fram: blå fond, draperier i guld, figurers klädsel i grått och guld, ansikten i naturlig karnation, vingar i purpur och guld, marmoreringar i gult, vita ramstycken och lister i guld, pelare och vissa överstycken i ljus ockra, vissa lister i guld, sidostycken i rött, grönt och silver, Johannes döparen i purpur och guld Moses i blått och guld, samt gyllen kors och silverfärgat lamm.</p> <p>Installationen av ett nytt värmesystem bör ha gjort att värmekaminen togs bort. Väggarna reparerades och omfärgades i grågul kulör. Det var också nu som det dekormåleri som funnits på vägarna sedan slutet av 1800-talet försvann. Även bänkarna återställdes då kaminen togs bort. Bänkinredningens sittbänkar och ryggstöd renoverades men gavlar och skärmar behölls. I öster togs två bänkar bort.</p> <p>Flera inventarier och byggnadsdelar ommålades. Bänkarna målades i grönblå kulör. Dörrarna, vilka är från 1700-talet eller äldre, målades lika bänkarna. Fönstren målades i vitt. Läktaren med pelare, trappor till läktare och orgel målades i blågrönt. Innertaket reparerades och målades i ljus blågrå kulör med taklisten i mörkare ton. Träpanelen utmed långhusets väggar målades lika bänkarna. Altarringen marmoreras.</p> <p>Altarringens knäfall och överliggare kläddes med antikkläder. I en nisch hittades 10-12 stycken 1700-talslampetter som sattes upp.</p>	
--	--	--

	I samband med renoveringen ska man ha grävt på kyrkogården och då påträffat kraftiga murar omkring den äldre delen av kyrkan. Eftersom man inte kunde räkna ut fördelen för den byggnad som står på platsen idag antog man att dessa murar ska ha varit någon äldre byggnadsanläggning.	
1942	Ny dopfont tillverkades av stenhuggare Malcolm Åberg. Dopfonten skänktes av hovjägmästare Carl von Mühlenfeld, Ottenby.	ÅS
1946	Elektrisk belysning installerades efter förslag upprättat av Södra Sveriges Ångpanneförening. Armaturer valdes från Böhlmarks katalog efter rekommendationer av Kungliga Byggnadsstyrelsen.	KLM ATA
1949	Elektrisk fläkt installerades för orgeln.	KLM
1950	Tillstånd ges till utvändigt ommålning efter förslag av konservator Sven Wahlgren.	ATA
1956	Renovering och omdisponering av orgeln utförd av orgelbyggare Einar Berg. Insektsangripna träpipor byttes.	ATA KLM
1957-58	Ny oljepanna med ångdon installerades. Kalkstensplattor lades i kyrkogårdens gångar.	KA
1963	Kyrkans fönster målades interiört och exteriört av målarmästare Svante Östergren, Degerhamn.	KA
1964	Orgeln reparerades av orgelbyggare Olof Rydén, Stockholm.	KA
1966	Nedgången till källare reparerades.	KA
1972	Kyrkan avfärgades med kalk. Möjligen sattes också hänggrännor och stuprör upp på långhuset men inte på tornet. Man tog också bort de kalkstensplattor som låg i marken utmed långhusets vägg. Samma år sanerades kyrkan mot strimmig trädgnagare med Gantix HB ljus av Anticimex. Angrepp fanns i långhusets och tornets träkonstruktion, taket, bänkarna, orgelhuset och altaruppsatsen. Orgeln renoverades av A Mårtenssons orgelfabrik AB. Detta år genomfördes också en dammsugning av östtornet. Arbetet utfördes under ledning av Ragnild Boström.	KLM ATA KA
1974	Flera mindre arbeten. Smala lister i korbänkarna målades. Altarringens skinnklädsel rengjordes. Elappatur i västra vapenhuset byggdes in. Ytterdörrarna avlutades och iordningställdes. Ny matta lades in vid altaret och i mittgången. Troligen flyttades också ett votivskepp från kyrkans södra vapenhus till kyrkorummet.	KLM
1978-79	Omfattande renovering av kyrkans elsystem efter ritningar av Rejlers Ingenjörbyrå. Ritningarna hade tagits fram redan 1973 men av okänd anledning genomfördes inte arbetena förrän 1978-79. Nytt värmesystem med elradiatorer och bänkvärmare installerades i långhuset och sakristian. Elcentral och apparatskåp installerades i pannrummet. Stora delar av kyrkans äldre elkablar byttes mot nya men inte alla. Möjligen tillverkades då också nya skåp till sakristian. Exteriört målades fönster, underslag och vindskivor av Åke Kristiansson.	KA

1979	Antikvarie vid läns museet konstaterade att församlingen på eget initiativ målat om västra vapenhuset. Tyvärr hade man valt en färg som var för tät och inte släppte igenom fukt. Därför uppstod saltbildningar som sprängde sönder färgskiktet.	KLM KA
1980	Heltäckningsmatta lades in innanför altarringen. De båda träskulpturerna, som varit en del av altaruppsatsen flyttades till sina nuvarande platser i korets fönsternischer.	KA
Början av 1980-talet	Interiör ommålning av kyrkorummet utförd av målarmästare Gunnar Liedberg, Eriksöre. Arbetet omfattade väggar, tak, läktare med trappor och bänkinredning. Vid ommålningen målades med latex och flera ytor rollades.	Telefonsamtal målarmästare Nils Wideqvist
1981-82	Det spånklädda torntaket, troligen av fur, byttes. Det berodde dels på ålder, dels på skador som uppkommit i samband med en vinterstorm. Församlingen övervägde koppar men RAÄ förespråkade främst svart, fabriksmålade förzinkad stålplåt. Det blev plåt. Tornets puts avfärgades.	KLM KA
1984	Torntrappan av sten kompletterades med en ny trätrappa ovan på stentrappan. Telefon installerades i sakristian. En ny pump inköptes till brunnen vid Prästtorp.	KA
1988	Ambon inköptes. Sakristians dörr reparerades och nytt vred och lås skaffades.	KA
1989	Lotte Fürst gjorde en dokumentation av kyrkans inventarier.	KLM
1990	Akuta åtgärder på orgeln åtgärdades av Sune Fondell.	KLM
1993	Exteriör renovering efter förslag från Arkoteknik, Kalmar. Arbetena utfördes av Karlssons Fasadenovering, Kalmar, Ölands Måleri AB, Färjestaden och Wetterbergs Byggn AB Mörbylånga. Lanternintak: Skiffertaket rengjordes. Korset behandlades med med guldgul rostskyddsfärg. Därefter målades det med guldbrons och lackades två gånger med båtlack. Trätakfoten under plåt målades i bruten vit, 9500 och synliga delar med 0502-Y. Horisontell bräda målades i 2502-Y. Lanterninens fasader: Träpanelen målades i ljust grått 3502-Y och luckorna i ockragult 3040-Y40R. Torntak: Försågs med hängrännor och stuprör målade likt takfoten. Stuprören försågs med utkastare. Trätakfoten målades i bruten vit, 0502-Y. Långhusets tak: En takstege revs. Rötskadad nedre läkt byttes och en ny fotplåt sattes upp. Trätakfot, takfönster och vindskivor målades i bruten vit, 0502-Y. Tegelpannor kompletterades. Nya fabrikslackade hängrännor och stuprör i vitt. Södra vapenhuset: Taket läkte varför ett nytt undertak gjordes och nya vindskivor sattes upp. De gamla tegelpannorna lades tillbaka. Trätakfot och vindskivor målades i bruten vit, 0502-Y. Fasaderna lagades och avfärgades lika kyrkan. Interiört lagades och	KLM KA

	<p>omputsades väggarna. Innertak, fönster och pardörr målades in- och utvändigt. Invändigt användes 0502-Y och utvändigt 2502-Y. Dörrarnas remverk målades i grått och speglarna i grönt, brunt och gult. NCS-koder: karm 5030-Y30R, bladram 3502-Y, spegellist 2040-Y20R, spegelram 6020-Y70-R, spegel 5030-G30Y.</p> <p>Västra vapenhuset: Takpannorna rengjordes. Ny hänggränna och stuprör monterades. Dessa liksom vindskivor och trätakfot målades i bruten vit, 0502-Y. Fönster och dörrar målades in- och utvändigt. Invändigt användes 0502-Y och utvändigt 2502-Y. Dörrarnas kulörer och NCS-koder lika de södra dörrarnas.</p> <p>Torn- och långhusfasader: Lös puts och cementlagningar knackades ner. Frilagda partier lagades med hydrauliskt kalkgrund och hydrauliskt kalkbruk. Hela fasaden rengjordes från alger och ströks två gånger med våtkalk i vit kulör 11A. Fönster målades in- och utvändigt. Invändigt användes 0502-Y och utvändigt 2502-Y. Tornluckorna ströks med trätjära.</p> <p>Övrigt: Torntrappan lagades och torndörren justerades och ommålades i grått, blad 3502-Y och karm 2040-Y20R.</p> <p>Bänkvärmarna, som inte fungerade, lagades och jordade kontakter sattes in av Rolfs Elektriska. Torbjörn Sjögren påpekade att kyrkans elsystem var föråldrat och brandfarligt. Frågan var uppe till diskussion men förefaller inte ha lett till några åtgärder.</p>	
1998	Påtalas att väggarna i vapenhuset och inne i städskrubben behövde målas om. Vapenhuset är ommålat med latex och troligen utfördes arbetet vid den här tiden.	KA
1999	Skåp för förvaring av antependier inköptes och placerades i sakristian.	KA
2005	Exteriör renovering efter förslag av ALVET Ingenjörer AB. Omläggning av lanterninens skiffertak. Ommålning av korset, NCS S 2070-Y10R, och utbyte av korsstocken. Ommålning av lanterninens väggar, 3502-Y, och luckor, 3040-Y40R, och tornets plåttak. Takfot, svart 9500 och vit 0502-Y. Omläggning av långhusets tegeltak intill tornmuren. Takstolar lagades. Skanska, Kalmar, Kalmarsunds Plåt AB, Hagbloms Måleri, Kalmar.	KLM, Muntligt
2006- 2007	Mindre renovering av elsystemet. Ny elcentral installerades i skåpet i västra vapenhuset. I det västra vapenhuset installerades värme i form av en oljefylld radiator. I sakristian byttes radiatorerna från 1978-79 ut mot tre nya oljefyllda radiatorer.	KLM
2007	Oljetanken som fanns nergrävd väster om kyrkan fylldes med sand och brunnslocket togs bort.	KLM, Muntligt
	Kyrkogården anslöts till det kommunala vattennätet.	
2008	Fönster i södra vapenhuset lagades och målades.	KLM
2009	Fönster mot norr lagades och målades.	KLM

II.2 RELATIONS- OCH STATUSBESKRIVNING

II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

- I Akut
 II Snarast Åtgärd inom tre år
 III Kan anstå Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Produkter vid 1993 års utvändiga renovering

Lösa partier och äldre cementlagningar knackades ner på samtliga fasader. Uppgifterna är hämtade från handlingen Utvändig renovering, Byggnadsbeskrivning daterad 1992-12-15 samt färgsättningsförslag daterat 1993-05-14. Materialet är framtaget av Arkoteknik.

<u>Byggnadsdel</u>	<u>Material/utförande</u>	<u>Kulör</u>
Frilagda partier	Hydraulisk kalkgrund och hydrauliskt kalkbruk	
Kalkavfärgning	Våtkalk	Vit, 11A

Plåtarbeten, främst byte av hängrännor och stuprör.

<u>Byggnadsdel</u>	<u>Material/utförande</u>	<u>Kulör</u>
Tornet, hängrännor och stuprör	Fabrikslackad plåt	Bruten vit
Långhuset, byte av hängrännor och stuprör	Fabrikslackad plåt	Bruten vit
Långhuset, ny fotplåt	Fabrikslackad plåt	

Snickerier exteriört lagades och målades.

<u>Byggnadsdel</u>	<u>Material/utförande</u>	<u>Kulör</u>
Tornet, luckor	Trätjära	
Tornet, dörr	Linolja	Blad 3502-Y, karm 2040-Y20R

Långhus, tak	Byte av rötskadad läkt	
Långhus, takfönster	Linolja	Bruten vit, 0502-Y
S vapenhuset, nytt undertak	Linolja	
S vapenhuset, nya vindskivor	Linolja	Bruten vit, 0502-Y
Vapenhusens dörrar	Linolja	Karm 5030-Y30R, bladram 3502-Y Spegellist 2040-Y20R, Spegelram 6020-Y70R Spegel 5030-G30Y
Takfot och vindskivor på samtliga byggnadsdelar	Linolja	Bruten vit, 0502-Y
Samtliga fönster, interiört och Exteriört	Linolja	Interiört 0502-Y, exteriört 2502-Y

Produkter vid 2005 års utvändiga reovering av lanterninen

Uppgifterna är hämtade ur slutbesiktningsintyg och rapport över arbetet skriven av Jan Westergren , KLM.

<u>Byggnadsdel</u>	<u>Material/utförande</u>	<u>Kulör</u>
Lanternin, takfot under plåt	Linolja	Svart 9500
Lanternin, horisontell bräda	Linolja	Vit 0502-Y
Lanternin, fasad	Linolja	Ljust grått, 3502-Y
Lanternin, luckor	Linolja	Ockragult, 3040-Y40R
Korset	Blymönja, linolja	Klargul S 2070-Y10R

Ommålning av fönster 2009

NCS 2500-N, grå linoljefärg

På kyrkogården finns bårhus samt äldre bod. Båda byggnadernas delar av trä såsom dörrar och vindskivor är i behov av ommålning. Detta görs lämpligen med linoljefärg NCS 5020-Y90R.

NCS-mätningar att i samband med besök i kyrkan 2009-06-26 visade att färgsättningen exteriört följer de koder som angivits i de senaste reoveringarnas arbetsbeskrivningar. Ett undantag är vapenhusens dörrar. Färgen har här blekts kraftigt. Ett förslag är att stryka dörrarna med

linolja för att på så sätt mätta färgen. Möjligen kan man då återfå färgernas lyster. Vid en ommålning bör man följa de NCS-koder som angivits ovan. Ett förslag till förändring är att byta färgen på speglarna på vapenhusets dörrar mot en kraftigare kulör t ex 6020-G30Y.

Långhus från sekelskiftet 1200 och 1777, kor uppfört sekelskiftet 1200 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad	-	I öster 1200-talet och i väster 1777. Skarven mellan de båda finns ca 8 m från den västra gaveln.	-	-	
Väggstomme	Kalksten. Interiört kan man se att väggarnas tjocklek inte är den samma i hela rummet.	-	I öster 1200-talet och i väster 1777. Skarven mellan de båda finns ca 8 m från den västra gaveln. Detta syns i kyrkorummet. Väggarna blir ca 15 cm tunnare mot väster vid den södra ingången och vid motsvarande fönster mot norr	-	-	
Fasad	Spritputsad och avfärgad.	Vit, kalkfärg våt	Fasadens puts ska helt ha knackats ner 1929. Då framkom uppgiften om var skarven mellan den medeltida kyrkan och 1777 års utbyggnad finns. Fasaderna renoverades senaste gången 1993 då lös puts och cementlagningar knackades ner, lagades och avfärgades.	Putsen är fläckvis smutsig. Fläckvis är också det yttersta färgskiktet bortnött och ballaststenen synlig. I några av fönsterbågarna finns sprickor och i några av fönsternischerna mindre putsskador.	III	

Takfot	Av trä och uppbyggd av flera brädor med olika utformning som bildar en profil. Mot öster och väster avslutas profilen av vindskivor.	Vit, oljefärg	Tillkom 1777 men enskilda delar har sannolikt bytts ut vid olika tillfällen. Vindskivorna utbytta vid reoveringen 1993.	Takfotens profil liksom vindskivorna är smutsiga. Rostiga spikhuvuden lyser igenom färgen på flera ställen. Mot öster och väster flagar färgen och det finns också fläckar med påväxt av alger.	III II	
Takstomme	Sadeltak. Takstolar av trä.	-	Taket fick sin nuvarande form, sadeltak, då kyrkan byggdes om 1777. Stommen behandlades 1972 av Anticimex mot angrepp av strimmig trädgnagare. Takstolar lagades 2005	-	-	
Taktäckning	Pannor av maskintillverkat enkupigt tegel. Samtliga pannor är kramlade. Nockpannorna ligger fast i bruk. Under tegelpannorna finns ett äldre spåntak bevarat. Närmast tornet ligger masonit under teglet.	-	År 1926 byttes kyrkans spåntak mot ett tegeltak. I samband med reoveringen 1993 lagades skadad läkt i takets nedre delar. Delar av taket närmast tornmuren lades om 2005. I taket syns lagningar efter skorstenar och rester av skorstensmur på tre olika ställen.	-	-	
Avtäckningar	Fabrikslackad plåt avtäcker gavlarna i öster och väster.	Vit	De nuvarande sattes upp vid reoveringen 1993. Mot tornets vägg saknas modern avtäckning. Vid den senaste reoveringen 2005 lagades den äldre tekniska lösning som använts. Pannorna närmast	Den lackade plåten är smutsig.	-	

			tornet är murade i tornmurens puts med kalkbruk. Eftersom anslutningen mot tornet är ojämn behöver pannorna kunna röra sig tillsammans med putsen för att inte sprickor ska uppstå.			
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av fabrikslackad plåt. Stuprörens utkastare släpper vattnet i rör av cement med makadam i botten.	Vit	Kyrkan försågs första gången med hängrännor och stuprör 1973. Dessa byttes mot nya 1993.	Cementrören behöver rensas från löv m m.	II	
Fönster	Stickbågiga fönster indelade i fyra lufter. De två nedre är indelade i åtta rutor och de två övre i fyra rutor. Bågar och karmar är av trä liksom ytterbågarnas spröjs. Innerbågarnas har spröjs av bly. I innerbågarna sitter antikglas och i ytterbågarna sitter gammalt munblåst fönsterglas. I några fall har de munblåsta rutorna bytts mot maskindraget glas. Tre av fönstren har öppningsbara lufter. Sådana finns i söder i fönster nr två från väster och i norr i fönster nr två och fyra från väster. De öppningsbara fönstren har hörnbeslag och gångjärn. Mot norr har delar av bågar och karmar nytillverkats 2008.	Interiört vit och exteriört grå oljefärg	Fönstren fick sin utformning 1777 då den medeltida kyrkan byggdes om. Fönstren ska 1863 ha sänkts 15 tum eftersom kyrkorummet upplevdes som mörkt. De målades om senaste gången 1993. Innerbågarna bör ha satts in i samband med renoveringen 1930-35. 2008 renoverades fönstren på norra sidan. Ruttna delar, framförallt bottenstycken, byttes. En intressant detalj är att fönstren saknar kittfals vilket indikerar att de är av hög ålder. Det är också sammanfogade med träpluggar.	Mot norr är fönstren i relativt gott skick. Mot söder flagar färgen och kittet på flera av fönstren. Det gäller också innerbågarna, den sida som är vända från kyrkorummet.	III II	

	Takfönster mot söder indelat i fyra rutor. Karm, båge och spröjs är av gjutjärn.	Exteriört svart oljefärg	Tillkom troligen 1777.	-	-	
	Runt fönster i öster med träspröjs som formar en Davids-stjärna. Munblåst glas.	-	Tillkom 1777. Ommålat senaste gången 1993. Liksom de rundbågiga fönstren saknar detta fönster kittfalsar.	Färg och kitt flagar.	II	
Solbänkar	Av kalksten. Det runda fönstret mot väster saknar solbänk.	-	Inga uppgifter finns om när solbänkarna tillkom. De skulle kunna vara från 1777 då kyrkan fick sitt nuvarande utseende eller från 1863 då fönstren sänktes.	Flertalet av solbänkarna, såväl i norr som söder, har fina sprickor. Sprickorna förefaller dock vara stabila. Samtliga solbänkar är beväxta med lava.	III III	

Torn, medeltida ursprung (utom lanternin) (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad	-	Östtornet byggdes kring sekelskiftet 1200.		-	
Väggstomme	Kalksten	-	Östtornet byggdes kring sekelskiftet 1200.		-	
Fasad	Spritputsad och avfärgad	Vit, kalkfärg våt	Fasadens puts ska helt ha knackats ner 1929. Då framkom de medeltida gluggar som idag markeras i fasaden. Gluggarna markerades, två i öster och en i söder. Fasaderna renoverades senaste gången 1993 då lös puts och cementlagningar knackades	Putsen är fläckvis smutsig. Fläckvis är också det yttersta färgskiktet bortnött och ballaststenen synlig.	III	

			ner, lagades och avfärgades.			
Takfot	Av trä och uppbyggd av flera brädor med olika utformning som bildar en profil.	Bruten vit oljefärg	Tillkom 1820 då tornets tak fick sitt nuvarande utseende	Smutsig och rostiga spikhuvuden lyser igenom färgen.	III	
Takstomme	Tälttak av träbjälkar.	-	Tornet hade fram till tillbyggnaden av lanterninen 1820 ett sadeltak.	Spår av maskangrepp men förfaller inte vara aktivt. Bör dock kontrolleras.	II	
Taktäckning	Fabriksmålad förzinkad stålplåt. Under plåten ligger svall av spontade bräder och troligen papp.	Svart	Tornets spåntak byttes 1981 mot plåt. Mindre partier av svallet mot söder byttes vid renoveringen 1993. Plåten målades senaste gången 2005.	-	-	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av plåt. Stuprören går ner i nordväst och sydväst. Utkastarna släpper vattnet i cementrör med makadam.	Bruten vit	Tornet försågs med hängrännor och stuprör 1993.	Cementrören behöver rensas från löv m m.	II	
Port mot söder	Dörren är av spontade och profilerade brädor som fogats samman i ett rombiskt mönster. Stommen som är synlig från insidan består av stående breda brädor som hålls samman av två tvärslår. Ålderdomlig låskista. Dörren hålls igen med en hasp.	Dörrbladet blågrå och karmen gammalrosa, insidan mörkt grå, linoljefärg.	På den plats där torntrappan idag är finns på äldre avbildningar ett fönster. Enligt de olika avbildningar som finns bör fönstret ha förstörats och fått samma form som långhusets fönster. År 1820 gjordes fönstret om till ingång till torntrappan. Dörren målades senaste gången 1993	Låset är trasigt.	I	
Trappa	Plansteg av kalksten. På sidorna förstärkt med bruk.	-	Trappan tillkom då porten till tornet togs upp 1820. Förstärkningarna av bruk har tillkommit senare.	Bruket har börjat spricka och bitar har släppt. I sprickorna har växter fått fäste.	III	

Fönster	Ett fönster i öster likt långhusets fönster men innerbågens spröjs av trä. De flesta rutorna är av maskindraget glas men ett fåtal äldre munblåsta rutor finns kvar. Den nedre vänstra luften är öppningsbar och är därför försedd med gångjärn och beslag i bågarnas hörn	Interiört vit och exteriört grå oljefärg	Enligt Petrus Frigelius ritning från 1753 fanns redan då ett fönster på den plats där sakristians östfönster finns idag. Troligen förstörades detta fönster i samband med ombyggnaden av kyrkan 1777. Fönstret målades om senaste gången 1993. Liksom långhusets fönster saknar sakristians fönster kittfals.	Färgen flagar. Även på innerbågen, den sida som är vänd från sakristian, flagar färgen.	II	
	Glugg mot söder. Båge av trä.	Grå oljefärg	Medeltida glugg. Ingen uppgift om att den skulle ha varit igenmurad. Okänt när den försågs med fönster.	Trasig fönsterruta.	II	
	Glugg mot öster som är smalare i botten. Båge av trä.	Grå oljefärg	Medeltida glugg. Troligen den av de två gluggarna i öster som varit igenmurad en längre tid och som återupptäcktes vid renoveringen 1929.	-	-	
	Glugg mot öster med två rutor. Båge av trä.	Grå oljefärg	Medeltida glugg. Ingen uppgift om att den skulle ha varit igenmurad. Okänt när den försågs med fönster. Bågen förefaller vara nytillverkad – uppgift om detta?.	-	-	
Solbänk	Av kalksten. Gluggarna i tornet saknar solbänkar.	-	Inga uppgifter finns om när solbänkarna tillkom. De skulle kunna vara från 1777 då kyrkan fick sitt nuvarande utseende	Beväxt med lava	III	

			eller från 1863 då fönstren sänktes.			
Luckor	I vart väderstreck finns ett par luckor. Luckorna är gjorda av stående brädor och hålls samman av tvärslår. Luckorna har varit strukna med tjära. Gångjärnen har långa beslag som är synliga exteriört. Karmen är målad i svart.	Luckorna tjärade, karmen svart oljefärg	Luckorna har samma bågform som fönsterbågarna men luckornas bågarna förefaller vara av yngre datum kanske är de från 1972 eller 1981-82 då tornet renoverades. Karmen och gångjärnen är från 1820.	Luckorna behöver behandlas med tjära.	II	
Luckornas solbänkar	Av trä, troligen ek, klädda med gråmålad plåt.	Grå oljefärg	Solbänkarna tillkom vid ombyggnaden av tornet 1820 men inklädnaden med plåt har gjorts 1993.	-	-	

Lanternin, uppförd 1820 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Väggstomme	Balkar och regler av trä.	-	Tillkom 1820. Enstaka delar byttes vid renoveringen 2005.	-	-	
Fasad	Stående brädpanel	Ljust grå oljefärg	Ommålades senast 2005. Uppgifter om att panelen har bytts saknas men det har gjorts sedan lanterninen byggdes 1820. Äldre foton visar att panelen har haft samma utformning under 1900-talet. På äldre fotografier syns också att lanterninen haft någon form av målad bård under takfoten. Denna fanns kvar ännu 1934.	-	-	

Takfot	Av trä samt fotplåt.	Bruten vit oljefärg	Ommålades senaste gången 1993. 2005 monterades också en fotplåt som skyddar gammalt takspån och masonit vid takfoten. Även denna målades i svart	-	-	
Takstomme	Bjälkar av trä och svall av spontade bräder.	-	Tillkom 1820. Delar i anslutning till takfönstret mot norr byttes vid renoveringen 2005.	-	-	
Taktäckning	Lanterninen är avtäckt med skifferplattor. Under skifferplattorna ligger svall av brädor. Över dessa finns ett spåntak kvar på större delen av taket. Vid senaste renoveringen täcktes spåntaket av plywood och underlagspapp. Valmningsnockarna är klädda med blyplåtar som hålls fast med järnbeslag.	-	Enligt en bedömning som gjordes i samband med renoveringen 2005 kan skifferplattorna vara från 1820. Lanternintaket har dock troligen inte belagts med skiffer förrän vid ett senare tillfälle. Vid renoveringen 2005 byttes alla skifferplattor mot nya, 30X60 cm, från Cupa Pizarra, Spanien, och nya blyplåtar över valmningsnockarna. Delar av svallet lagades. Under skiffertaket ligger delar av ett spåntak kvar.	-	-	
Takfönster	Karm, båge och spröjs av järn.	Svart linoljaefärg	Tillkom 1820.	-	-	
Ljudluckor	Stående spontade brädor som hålls samman av tvärslår.	Ockragul oljefärg	Tillkom 1820.	-	-	
Kors	Tornkorset är av massivt järn med korsstock av en grov balk som handbilats.	Gul oljefärg	Korset sattes upp 1820. Korsstocken byttes 2005. Man bytte då också den koniska	-	-	

			avtäckningen vid basen mot lanternintaket. Gammal blyplåt ersattes här med ny. När korset undersöktes inför ommålningen 2005 konstaterades flera färglager i rött och gult. Korset målades i klargult men man har senare tolkat de gamla färglagren så att korset varit målat i rött och laserat med gult för att ge en vision av att det skulle se ut som guld.		
--	--	--	--	--	--

Vapenhus i söder, uppfört 1871 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad	-	Tillkom 1871	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Tillkom 1871.	-	-	
Fasad	Spritputsad med slätputsad dörr- och fönsteromfattningar samt hushörn. Dessutom en dekorativ rundel över dörren mot söder.	Vit kalk	Tillkom 1871. Putsen lagades och avfärgades senaste gången 1993.	Flammig av smuts. Det yttersta färgskiktet är i det närmaste helt bortnött eftersom kalkfärg våt har fäst dåligt mot det gamla underlaget. Undantaget är de partier som lagades i samband med den senaste renoveringen. Mot söder finns flera tunna sprickor.	III	
Takfot och vind-	Av trä och takfoten är uppbyggd av flera brädor med	Bruten vit oljefärg	Tillkom 1871 men delar kan ha bytts ut. Nya vindskivor tillkom	Smutsig och mot söder flagar färgen.	II	

skivor	olika utformning som bildar en profil.		1993.			
Takstomme	Sadeltak	-	Tillkom 1871.	Eftersom inspektionslucka saknas kunde utrymmet inte undersökas. En lucka behöver tas upp.	II	
Taktäckning	Svall av trä, troligen klätt med papp. Pannor av enkupigt lertegel. Samtliga pannor är kramlade. Nockpannorna ej lagda i bruk.	-	Möjligen har vapenhuset varit spånklätt liksom långhuset och först 1926 fått det nuvarande tegeltaket. Undertaket läkte och lagades 1993. De gamla pannorna återanvändes.	Eftersom inspektionslucka saknas kunde utrymmet inte undersökas. En lucka behöver tas upp för att kunna undersöka undertaket.	II	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör av fabrikslackad plåt. Stuprörens utkastare släpper vattnet i grunda skålar av cement.	Vit	Tillkom 1972 då långhuset försågs med takavvattning. Byttes 1993 mot nya.	Fläckvis smutsiga.	III	
Avtäckning	Avtäckningar av fabrikslackerad plåt finns mot långhuset och vid gaveln i söder.	Vit.	De nuvarande avtäckningarna i plåt tillkom 1993.	Plåtarna mot söder är smutsiga.	III	
Dörr	Dubbla spegeldörrar av trä. Låskista och handtag modernt i gammal stil. Modern spanjolett. Tröskeln och dörrbladen nedre del klädd med plåt som målats in i kulörer lika träets.	Interiört är dörrbladen svampade i brunorange kulör och karmen målade i brunt. Exteriört målade i grått, gult, gammal-	Tillkom 1820. Fick sin nuvarande färgsättning 1993	Färgen har blekts exteriört. För att förbättra färgerna bör man stryka dörrarna med linolja. Exteriört spricker också färgen på några av speglarnas bottenstycken. I samband med ommålning bör ny färgsättning tas fram i samarbete med antikvarie. På högra dörrbladet har man	II	

		rosa och grönt. Linoljefärg		spillt färg eller liknande. Tättningslist mellan dörrbladen saknas.	II	
Trampsten	Röd kalksten i marknivå.	-	Stenen är en gravhäll och har en bevarad inskription med året 1672, initialer och bomärke.	-	-	
Fönster	Ett fönster mot öster och ett mot väster. Rundbågigt fönster med två lufter, en med åtta rutor och en med två rutor, avdelade med träspröjs. Glaset är dels maskindraget och dels munblåst glas. Inga innerbågar.	Interiört vit och exteriört grå linoljefärg	Tillkom 1820. Bågarna och stora delar av karmarna nytillverkades 2008.	En av rutor i fönstret mot väster är spräckt.	II	
	Lunettfönster mot söder. Två lufter som vart och ett är indelat i sex rutor med träspröjs. I fönstren sitter maskindraget klarglas.	Interiört vit och exteriört grå oljefärg	Tillkom 1820. Bågarna nytillverkades 2008.	En av rutor är spräckt.	II	
Fönsterbleck	Plåt inmålad i nyans lik den på karmar och bågar	Grå	Fönsterblecken bör vara äldre än från 1993 men när de tillkom är inte känt.	-	-	

Vapenhus i väster, uppfört 1777 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Grundläggning	Ej besiktigad.	-	Tillkom 1871.	-	-	
Väggstomme	Kalksten	-	Tillkom 1871.	-	-	
Fasad	Spritputsad med slätputsade	Vit kalk	Tillkom 1871. Putsen lagades	Smutsigt. Fläckvis är också det	III	

	dörr- och fönsteromfattningar samt hushörn.		och avfärgades senaste gången 1993.	yttersta färgskiktet bortnött och ballaststenen synlig. Mindre skador vid dörrar och fönster.		
Takfot och vindskivor	Av trä och uppbyggd av flera brädor med olika utformning som bildar en profil.	Bruten vit oljefärg	Tillkom 1871 men delar kan har bytts ut. Vindskivorna utbytta vid reoveringen 1993.	Smutsig. Mot väster flagar färgen.	II	
Takstomme	Sadeltak	-	Tillkom 1871	Eftersom inspektionslucka saknas kunde utrymmet inte undersökas. En lucka behöver tas upp.	II	
Taktäckning	Pannor av enkupigt lertegel. Samtliga pannor är kramlade. Nockpannorna ligger ej i bruk. Svall av trä, troligen klätt med papp. Pannorna ligger på bär- och ströläkt. Under denna finns ett äldre spåntak kvar.	-	Vapenhuset har varit spånklätt liksom långhuset och först 1926 fått det nuvarande tegeltaket. Undertaket lagades 1993. De gamla pannorna återanvändes.	Eftersom inspektionslucka saknas kunde utrymmet inte undersökas. En lucka behöver tas upp för att kunna undersöka undertaket.	II	
Takavvattning	Hängrännor och stuprör i fabrikslackad plåt. Utkastaren till stupröret i söder släpper vattnet i rör av cement med makadam i botten. I norr släpper utkastaren vattnet direkt på marken.	Vit	Till kom 1972 då långhuset försågs med takavvattning. Byttes 1993 mot nya.	Färgen på stupröret mot norr flagar kraftigt.	III	
Dörr	Dubbla spegeldörrar. Vred med klinka i äldre stil. Modern låskista och spanjolett. Tröskel av trä klädd med plåt.	Interiört grågrönt med bruna karmar, exteriört grått, gult, gammalrosa och	Tillkom 1871. Fick sin nuvarande färgsättning 1993.	Färgen har blekts exteriört. För att förbättra färgerna bör man stryka dörrarna med linolja. Exteriört spricker också färgen på några av speglarnas bottenstycken. I samband med ommålning bör	II	

		grönt. Linoljefärg		ny färgsättning tas fram i samarbete med antikvarie. Tättningslist mellan dörrbladen saknas.	II	
Trappa	Trampsten av grå kalksten som är höjer sig några cm över marknivån.	-	Tillkom 1871	-	-	
Fönster	Rundbågigt fönster mot väster. Fönstret har fyra lufter med spröjsar av trä. Två av lufterna har tio rutor var och två av dem har två rutor. Enkelglas av munblåst glas. Inga innerbågar.	Interiört vit och exteriört grå oljefärg	Tillkom 1871. Fönstret har kittfalsar vilket tyder på att det är yngre än långhusets fönster.	Färg och kitt flagar. En ruta i nedre högra luften har skadats av stenskott. Fönstren saknar innerbågar.	II I II	
Fönsterbleck	Plåt inmålad i nyans lik den på karmar och bågar	Grå	Tillkom 1993	Smutsigt och beväxt med lava.	II	
Övrigt	Mot norr, över trappan till pannrummet, sitter en utomhusarmatur av äldre modell. Den har stativ av järn och en rund vit glaskupa.	Stag svart	Tillkom 1946 då elektrisk belysning installerades i kyrkan.	Stativet behöver rostskyddsbehandlas och målas.	II	

II.2.2 Kyrkobyggnaden interiör

Fönster och dörrar i ytterväggar redovisas under II.2.1 Kyrkobyggnaden stomme, exteriör. Innerdörrar beskrivs under det rum som dörren öppnas åt.

Fast inredning i kyrkorum, kor, och på läktare beskrivs dels under II.2.4, dels i den bifogade rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ås kyrka daterad 2002-05-08 och utförd av konservator Eva Järnrot vid Jönköpings länsmuseum. Fast inredning i övriga utrymmen redovisas nedan. Lösa inventarier redovisas dels under II 2:5, dels i den ovan nämnda rapporten från Jönköpings länsmuseum.

Förklaring till beteckningar använda i kolumnen för prioritet:

- I Akut
- II Snarast Åtgärd inom tre år
- III Kan anstå Åtgärd avvaktas eller utförs i samband med andra åtgärder

Arbetsbeskrivning och andra handlingar för den senaste renoveringen av kyrkorummet saknas. Arbetet förefaller dock ha utförts någon gång i början av 1980-talet. Eftersom handlingar saknas vet vi inte exakt vad som åtgärdades och vilka material som användes. Det förefaller dock som att väggar, tak, bänkinredning och stora delar av läktaren målades med latexfärg. På flera ytor har färgen rollats istället för att penselstrykas.

Källartrappa (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Trappa	Huggen grå kalksten.	-	Tillkom 1930-35	-	-	
Sockel	-	-	-	-	-	
Vägg	Av betong. Utmed trappstegen, på väggen, är målat likt en golvsockel.	Vit oljefärg	Tillkom 1930-35	Färgen flagar	III	
Tak	-	-	-	-	-	
Dörr	Omålade träluckor som sitter i en liggande trækarm.	-	Tillkom 1930-35	En stor del av trækarmen är ruttet.	II	
	Till pannrummet dörr av stående brädor. Öppning i dörrens övre del igensatt med en träskiva. Lås och vred i 1930-tals stil.	Svart oljefärg	Tillkom 1930-35	Mindre fläckar av färgbortfall och skav.	III	

Pannrum (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Betong	-	Tillkom 1930-35	-	-	
Sockel	-	-	-	-	-	
Vägg	Betong	Vit oljefärg	Tillkom 1930-35	Färgen flagar.	III	
Tak	Gjutet av betong.	Svart oljefärg	Tillkom 1930-35	-	-	
Övrigt	I pannrummet finns apparatur som styr värmesystemet, se vidare under tekniska installationer II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer.	-	-	-	-	

Vapenhus i väster (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnadsdel	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Huggna plattor i grå kalksten av olika storlek. Stenarna har en grov yta med spår av huggverktygen. Fogade med cementbruk.		Tillkom 1871. Fogarna har gjorts vid ett senare tillfälle.	Vapenhusets golv döljs av flera mattor. Ingen av mattorna är avpassade för rummets storlek. Mattorna bör tas bort och en ny anpassad matta anskaffas.	II	
Vägg	Kalkputsade väggar av kalksten. Vägarna är rollade med modern färg.	Vit, troligen latex	Väggarna tillkom 1871. Vapenhuset målades om på 1970-talet.	Väggarna är smutsiga och i sydöstra hörnet finns en fuktskada mot marken. Mindre putsskada i sydöstra hörnet.	II II	
	Mot norr, delvis inne i skåp, är väggen klädd med skivor för att dölja ledningsdragningarna till elcentralen.	Vit, troligen latex	Tillkom 1974 då elcentralen byggdes in.	-	-	
Taklist	Mot norr finns en enkel trälist.	Vit, troligen latex	När listen sattes upp är inte känt.	-	-	
Tak	Flackt tunnvalv med horisontella ytor vid sidorna. Taket är klätt med smala brädor i öst-västlig riktning. Taket är rollat.	Mörkt grönt i valvet och vit på sidopartierna. Troligen latex	Brädorna är hyvlade och jämn breda. Det tyder på att taket vid något tillfälle, troligen mitten av 1900-talet, har gjorts om. När det gjordes är inte känt.	Mindre fläckar med flagande färg.	III	
Fönsterbänk	Smalputsad nisch och ränna av plåt infäst i fönsterkarmen.	Bruten vit	Funktion okänd.	-	-	

Fast inredning	Förvaringsskåp av omålad furu. I skåp förvaras förbandslåda och kyrkans elcentral.	-	Troligen tillkom detta skåp 1974 då elcentralen enligt handlingarna byggdes in.	Dörrarna bör målas lika dörren mot kyrkorummet, NCS 6010-G10Y.	III	
----------------	--	---	---	--	-----	--

Långhus och kor(se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Trägolvet som är lagt med brädorna i öst-västlig riktning i gångarna och nord-sydlig riktning i koret och bänkkvarteren. Korets golv har bredare brädor och är höjt ett steg över långhusets golv. Innanför altarringen står altaret på ett podium som är höjt ytterligare ett steg över korgolvet. Golvet innanför altarringen är belagt med ljusbrun heltäckningsmatta. Bänkkvarterens golv ligger ca 10 cm över gångarnas golv.	I koret behandlat med klarlack.	Vid renoveringen 1935 lades nytt trägolv i kyrkan. Stora delar av golvet hade bytts ut redan 1885. Möjligen är korets golv yngre än från 1935. Det har lackats efter att det lades in. Golvet under dopfunten är inte lackat och inte heller inne i korbänkarna.	Det lackade golvet i koret är mycket slitet och behöver slipas. Lackas dock inte efter slipning.	III	

Vägg	Avfärgad kalkputs på kalkstensmur. Under fönstren finns nischer för radiatorerna.	Vit, troligen inte en ren kalkfärg.	Senaste avfärgningen gjorde i början av 1980-talet. Nischerna för radiatorerna högs upp 1935 då lågtrycksångvärme installerades i kyrkan.	Tunna sättningsprickor finns främst i valven vid fönstren mot väster men också på andra platser i rummet. Över det västra bänkkvarteret i söder ha man målat ett område men någon typ av modern färg. Här finns också en mindre skada med putsavfall.	III III	
	Träpanel utmed långhusets väggar utom vid den östra väggen. Vid radiatorerna sitter skivor av asbest mot träpanelen.	Blågrå oljefärg	Den nuvarande panelen är från renoveringen av kyrkan 1930-35. Senaste ommålning gjordes i början av 1980-talet.	-	-	
Taklist	Utmed långhusets väggar i norr och söder en kraftig, profilerad trälist.	Grå, troligen latex, rollad	Tillkom 1777. Senaste ommålning början av 1980-talet.	-	-	
	Valvbågarna mot öster och väster mindre, profilerad trälist.	Grå, troligen latex, rollad	Tillkom 1777. Listen är tillverkad i korta sektioner som anpassats för att följa valvet. Senaste ommålning i början av 1980-talet.	-	-	
Tak	Tunnvalv klätt med breda handhyvlade brädor. Smidda spikar.	Grå, troligen latex, rollad	Tillkom 1777. I taket över det andra fönstret på norra sidan syns lagningen efter ett kaminrör. Senaste ommålning i början av 1980-talet.	Sprickorna mellan brädorna är på en del ställen stora. Mindre områden där färgen flagar.	III III	
	Under läktaren tak av breda handhyvlade plankor med olika bredd. Smidda spikar.	Grå, troligen latex, rollad	1777 då läktaren byggdes. Senaste ommålning i början av 1980-talet.	Färg och spackel flagar bitvis kraftigt. Färgsättningen bestäms i samråd med antikvarie.	II	

Dörrar	Dubbla dörrar mot vapenhus i väster. Dörrarna har en rundbågig överdel. Mot öster har dörrarna breda stående brädor som hålls samman av tvärslår. Mot väster har dörrarna en panel av spontade brädor i ett rombiskt mönster. Handtag, klinka, gångjärn och skjutkolvar mot tak och golv handsmidda. Mot golvet har den högra dörren en mindre skada som lagats med en bit plåt.	Mot öster laserat i brun-oranget med okänd färgtyp och mot väster målat med oljefärg i gröngrå kulör. Smidesdetaljer målade svarta med okänd färgtyp.	Dörrarna placerade vid den västra ingången 1777 då kyrkan byggdes om. De var fram till 1871 då vapenhuset byggdes kyrkans ytterdörrar.	Mindre skada på den högra dörren, vid golvet.	III	
	Dubbla dörrar mot vapenhus i söder. Dörrarna är rakavslutna. Mot norr är dörrarna klädda med skivor som imiterar brädor. De äldre profilerade tvärslåarna finns dock kvar för att ge dörren ett ålderdomligt intryck. Mot söder har dörrarna en panel av spontade profilerade brädor i ett rombiskt mönster. Rikt dekorerad låskista, klinka, handtag, gångjärn och skjutkolvar mot tak och golv. Något modernare spanjolett.	Mot söder laserat i brun-orange och mot norr rollat i vitt. Troligen latex. Smidesdetaljer i svart, okänd färgtyp.	Porten med dörrarna tillkom vid ombyggnaden 1820 då den nuvarande södra ingången tillkom. Dörrvalvet in till kyrkan formades då rundbågigt till skillnad från kyrkorummets fönster som har en stickbågig form. Dörrarna var ytterdörrar fram till 1871 då vapenhuset i söder byggdes.	Den ålderdomliga låskistan har vid flera tillfällen lagats med moderna skruvar och muttrar. Dessa verkar störande. I synnerhet de som inte målats svarta likt låset i övrigt.	II	

Fönster	Lunettfönster över dörrarna i söder. Karm, bågar och spröjs av trä. Två lufter med sex rutor i varje. Munblåst glas	Vit, oljefärg	Tillkom 1820.	I två av rutorna finns sprickor.	III	
Fönsterbänkar	Slätputsad. Under fönstren sitter rännor av plåt infäst i fönsterkarmen.	Vit men troligen inte en ren kalkfärg.	Nischerna målades troligen senaste gången i början av 1980-talet. Nisch två från väster på norra sidan har målats om vid senare tillfälle. När och i vilket syfte rännorna av plåt tillkom är inte känt.	Färgen flagar i nisch två från väster på norra sidan.	III	
Lucka	I taket över läktaren finns en lucka av lösa takbrädor.	Grå, troligen latex	När denna lucka togs troligen upp 1777.	-	-	
Trappor	Två trätrappor till läktaren från mittgången mot långhusets nordvästra respektive sydvästra hörn. Vid långhusväggarna svänger trapporna. De nedre delarna av trappan saknar sättsteg men från svängarna finns sådana. Där sättsteg saknas vilar planstegen mot en botten av breda plankor. Under trapporna finns ett mindre utrymme som idag används för förvaring. Här finns också korta bänkar parallella med långhusets väggar i norr och söder.	Ljust grå, troligen latex. Planstegens ovansida är obehandlade. Trappornas undersidor är rollade.	Trappor till läktaren byggdes 1777 då kyrkan byggdes om. Delar av trapporna kan vara från denna tid. Delar kan också bytts ut eller tillkommit vid ombyggnaden av läktaren 1885. Den senaste ommålningen gjordes 1978-79.	-	-	

Trapp-räcken	Figursågade plankor som bildar ett vågmönster.	Handledare och lister gråblå, figursågade plankor ljus grå, oljefärg	Räckena är troligen från 1777. Senaste ommålningen i början av 1980-talet.	-	-	
Grindar	Av smala träribbor. I norr vänster hängd och i söder höger hängd.	Vit oljefärg	Nyttillverkades 1885. Senaste ommålningen i början av 1980-talet.	-	-	
Läktar-pelare	Sex stycken pelare av trä. Alla pelare är kvadratiska. Baserna är profilerad och skaften har försänkta speglar. På skaften finns enkla profilerade kapitäl dekorerade med skurna växtornament. Pelarna längst i öster samt även delvis pelarna näst längst mot öster har dessutom ytterligare ett kapitäl med rik dekor. I hörnen sitter vinkelställda konsoler dekorerade med sirliga växtslingor.	Ljust grå, infällda speglar vit och dekor i blå oljefärg samt förgyllda detaljer. Troligen latex	Pelare måste ha tillkommit 1777 då läktaren byggdes. Sitt nuvarande utseende fick pelarna vid renoveringen 1885. Då tillkom de dekorerade övre kapitälerna.	-	-	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning	-	-	-	-	

Vapenhus i söder (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur
--------------	---------------------------	--------------------------	---------------------------	----------------	-----------	------------------------------

Golv	Rektangulära huggna plattor av grå kalksten lagda i bruk.	-	Tillkom 1871	-	-	
Vägg	Avfärgad kalkputs på kalkstensmur.	Vit, kalkfärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt.	Det finns flera tunna sättningsprickor.	III	
				Mot golvet finns mindre putsskador.	III	
				I nordöstra hörnet finns en fuktskada.	III	
Tak	Tunnvalv klätt med brädor i olika bredder. Brädorna är lagda i nord-sydlig riktning. Smidda spikar.	Ljust grå oljefärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt.	-	-	
Taklist	Mot norr bred profilerad trälist.	Ljust grå oljefärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt.	-	-	
	Mot söder smal slät trälist	Ljust grå oljefärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt.	-	-	
	Mot öster och väster smal profilerad trälist som inhuggen i väggen.	Ljust grå oljefärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt.	-	-	
Fönster-nisch	Slätputsade. Under fönstren sitter en ränna av plåt infäst i fönsterkarmen.	Vit, kalkfärg	Tillkom 1871. När rummet målades senast är inte känt. När och i vilket syfte rännorna av plåt tillkom är inte känt.	-	-	
Övrigt	Bord för böcker och kort. I taket över dörrarna till långhuset finns taljor kvar till äldre dörröppningsanordning.	-	-	-	-	

Sakristia (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads- del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prio- ritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Obehandlat trägolv som är lagt med brädorna i öst-västlig riktning.		Tillkom troligen vid renoveringen 1930-35.	-	-	
Vägg	Avfärgad kalkputs på kalkstensmur	Vit, troligen latex.	Det utrymme som idag utgör sakristian var ursprungligen kyrkans kor. 1820 byggdes den vägg som idag utgör kyrkans östra korvägg.	Väggarna är smutsiga över radiatorerna.	III	
Tak	Avfärgad kalkputs på kalkstensmur. Taket består av valvbågar.	Vit, troligen latex.	Sakristians tak utgörs av de medeltida valvbågarna.	-	-	
Dörrar	Mot långhuset. Vänsterhängd dörr av breda brädor som hålls samman med tvärslår. Klinka, handtag och gångjärn av smide. Låskista och beslag nya i gammal stil.	Trä i vit, troligen latex, rollade Smidesdetaljer i svart oljefärg	Bör ha tillverkats 1820 då sakristian inreddes. Senaste ommålningen i början av 1980-talet.	Partier som är smutsiga. Fläckvis flagar färgen eller är avskavd.	II	
	Dubbla spegeldörrar av trä till predikstolen. Klinka, gångjärn och låskolv mot golvet av smide.	Grågrön, oljefärg	Tillverkad 1820 då altarpredikstolen tillkom.	-	-	
Fönster- bänk	Slätputsad. Under fönstret sitter en ränna av plåt infäst i fönsterkarmen.	Vit, troligen latex	Tillkom 1871. Senaste ommålningen i början av 1980-talet. När och i vilket syfte rännorna av plåt tillkom är inte känt.	Latexfärgen har ”skavts” bort så att kalkfärgen går igenom.	III	

Trappa till predikstolen	Grå kalksten med sju steg. Översta steget är förhöjt med en träplanka.	-	Trappan tillkom 1820 då altarpredikstolen tillkom.	-	-	
Nisch i väggen	Utrymme mot söder med väggar och tak av kalksten.	-	Utrymmet används idag som förråd. Ursprungligen var det här som uppgången till tornet och predikstolen fanns före ombyggnaden av kyrkan 1820.	-	-	
Lucka	Lucka för nischen beskriven ovan. Ålderdomlig plåtlucka som nitats ihop. Luckan har två stora ålderdomliga lås varav det ena har kvar sin nyckel.	Mot sakristian vit, insidan svart	Luckan tillverkades 1820 då utrymmet fick sin nuvarande utformning. De kraftiga låsen skulle kunna tyda på att utrymmet använts som förvaring för värdeföremål t ex kyrksilver.	Luckans insida har rostfläckar.	III	
Fast inredning	Skåp i obehandlad furu för textilförvaring. Även hängande förvaring för antependier. Bord och karmstol.	-	Skåpen troligen tillverkade 1974.	Skåpen kan målas in lika dörrarna till predikstolen, NCS 5005-G20Y.	-	
Övrigt	I ett av skåpen står ett kassaskåp från AB Göteborgs kassaskåpsfabrik.	-	-	-	-	

Läktare (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	
Golv	Breda obehandlade brädor.	-	Golvet är troligen från 1885 då läktaren byggdes om.	-	-	
Vägg	Se beskrivning långhus och kor	-	-	-	-	
Taklist	Se beskrivning långhus och kor	-	-	-	-	
Tak	Se beskrivning långhus och kor	-	-	Flagande färg på några partier i	III	

				öster. I nordvästra hörnet finns lagningar i taket.		
Bröstning	Läktarbröstningen är rak med ett utbyggt parti över mittgången som bärs upp av pelare. På båda sidorna har bröstningen profilerat listverk och speglar.	Mot kyrkorummet: lister grå, ramverk vit och speglar blå oljefärg samt förgyllda lister Mot läktaren: vit oljefärg	Läktarbarriären nytillverkades 1885.	-	-	
Grindar och räcken	Där trapporna till läktaren når läktaren sitter grindar av smala ribbor förlängda med räcken som avskärmar trapporna. Grindar och räcken är av smala träribbor	Vit, oljafärg	Grindarna och räckena tillkom 1885.	-	-	
	Grind på var sida om orgeln. Samma utförande som ovan beskrivna men smalare.	Vit, oljafärg	Grindarna och räckena tillkom 1885.	-	-	
Trappa/ bänk	Vid den norra läktartrappan finns en konstruktion som ser ut att ha fungerat som både trappa och bänk. Den är av trä.	Vit, troligen latex.	Troligen från 1885. Har använts som sittplats för orgeltramparen.	-	-	
Fast inredning	Se II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning.	-	-	-	-	

Trappa till tornrum, plan 2 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads	Konstruktion och material	Färg:	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prio-	Åtgärdat:
----------	---------------------------	-------	---------------------------	----------------	-------	-----------

-del		kulör och material			ritet	datum och signatur
Vägg	Kalksten som delvis är putsad med kalkputs och avfärgad. Möjligen är delar av murverket av sk tuff.	Vit kalkfärg	Väggarna uppfördes i slutet av 1100-talet. På väggarna kan finnas rester av medeltida puts bevarad.	-	-	
Tak	Kalksten som delvis är putsad med kalkputs	-	Väggarna uppfördes omkring sekelskiftet 1200.	-	-	
Trappa	Trappa av kalksten som byggts på med en trappa av trä. Trätrappan har plansteg som vilar mot kalkstenstrappans plansteg. Vid tornets sydöstra hörn svänger trappan 90° och följer tornets vägg.	-	Kalkstenstrappan är från den tid då tornet byggdes i slutet av 1100-talet. Den ändrades 1820 så att dörren från f d koret sattes igen och ny dörr togs upp i tornets vägg mot söder. Trätrappan är ny och tillkom 1993.	-	-	
Trapp-räcke	Av rundvirke fäst vid murväggen.		Ålder okänd men äldre än trappan av trä.	-	-	

Tornrum plan 2 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads -del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Prioritet	Åtgärdat: datum och signatur

Golv	Makadam	-	Tornrummet dammsögs 1972. Därefter lades makadam in. Tornet har tidigare haft en annan planlösning och indelning i våningar. I detta tornrum kan man se flera spår av det. Ett tydligt spår är de olika golvnivåerna. Mot söder har tidigare funnits en mindre kammare som har en betydligt lägre golvnivå än övriga delar av rummet.	-	-	
Vägg	Oputsad kalksten sammanfogad med brett utstruken fog av kalkbruk.	-	I väggarna syns spår efter gamla bjälklager som delat av rummet i tre våningar. Man kan också se spår efter var den medeltida kalkstenstrappan, som idag slutar i tornrum 2, en gång gick. Delar av trappan kan finnas kvar i murverket men ingångarna till denna trappa har murats igen. När det gjordes är inte känt. den utstrukna fogen är troligen från 1100-talets slut.	-	-	
Tak	Grova balkar i öst-västlig riktning. På dessa vilar brädor lagda i nord-sydlig riktning.	-	När taket kom till är inte känt men troligen i samband med ombyggnaden av torntaket 1820.	-	-	
Dörr	Högerhängd dörr av brädor som hålls samman av tvärslå. Stängs med hasp.	Grön	Ålder okänd men skulle kunna vara från 1777 eller 1820.	-	-	

Trappor	Trappa till långhusvinden av kalksten, fyra steg hög.	-	Ålder okänd.	-	-	
	Trappa av trä till tornrum 3	-	Delar av en äldre trappa har återanvänts i den nya trappa som byggdes 1993. Den stötta som håller uppe trappan, handledare mot tornväggen och planstegen är nytillverkade.	-	-	
Trapp-räcke	Ett äldre räcke av rundvirke samt ett nytillverkat räcke av hyvlade reglar.	-	När det äldre räcket av rundvirke tillverkades är inte känt. Det nya räcket är från 1993.	-	-	
Övrigt	Inventarier som förvaras i tornet har undersökts i samband med projektet ”Inventarier tagna ur bruk” som genomfördes inom Södra Ölands kyrkliga samfällighet 2008.	-	-	Saker som ska kastas stod vid besök i kyrkan i juni kvar i tornet.	II	

Tornrum plan 3 (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Pri- oritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Trä	-	Troligen från 1820 då tornet byggdes om.	-	-	
Vägg	Kalksten, putsad och avfärgad med kalk. Luckornas valv är slagna av tegel.	Gulvit, kalkfärg	Tillkom i slutet av 1100-talet då tornet byggdes. Den puts som syns idag är troligen från ombyggnaden av tornet 1820. Möjligen kan medeltida puts	-	-	

			finnas där under.			
Tak	I tornrummet är tornhuvens yttertak synligt. Se taktäckning, torn, exteriör.	-	Torntaket byggdes om till sin nuvarande tälttaksform 1820. Balkar och svall är dock troligen inte så gamla. När de byttes ut är dock inte känt. Två större reparationer av tornets tak är kända 1856 och 1926. Troligen var det vid den sistnämnda som svallet och de flesta balkarna byttes ut.	I svallet syns spår av läckage som bör hållas under uppsikt.	III	
Trappa	Av trä. Trappan har ett vilplan i nivå med tornmurarnas slut.	-	Trappan nybyggdes 1993.	-	-	
Trapp-räcke	Av rundvirke.	-	Ålder okänd	-	-	

Klockvåning i lanterninen (se cd med dokumentationsbilder under flik 15)

Byggnads-del	Konstruktion och material	Färg: kulör och material	Kulturhistorisk kommentar	Brister/skador	Pri- oritet	Åtgärdat: datum och signatur
Golv	Trä	-	Golvbrädorna har olika ålder. Äldre ramsågade brädor är troligen från 1820. Golvet lagades troligen 1926 då torntaket renoverades.	-	-	
Vägg	Trä	-	Tillkom 1820	-	-	
Tak	Lanterninens svall och balkar av trä. En del av de gamla balkarna är handbilade.	-	Tillkom 1820 men delar har troligen bytts ut i samband med reparationerna 1856 och 1926. Även vid den senaste renoveringen 2005 byttes delar av balkarna. Även svallet	-	-	

			lagades, i synnerhet i anslutning till takfönstret.			
Trappa	Av trä upp till ett vilplan över klockorna.	-	Tillkom 1820.	-	-	
Räcke	Vid ljudluckorna finns räcken med en kraftig ramkonstruktion samt smala ribbor i trä.	Ljust grå, oljefärg	Tillkom 1820.	-	-	
Klockorna	Se beskrivning II 2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning	-	-	-	-	

II.2.3 Kyrkobyggnaden installationer

El och tele

Kyrkan försågs med elektrisk belysning 1946. Elanläggningen måste ha kompletterats vid senare tillfällen, bland annat i samband med den invändiga renoveringen 1978-79 då det elektriska värmesystemet installerades. Ritningar för dessa installationer gjordes av Rejlers Ingenjörbyrå AB. I samband med det verkar flera äldre elektriska installationer ha bytts ut. Även 2006-2007 då ny elcentral installerades i skåpet i den västra sakristian sågs delar av systemet över.

Serviskabel kommer via elskåp med huvudsäkringar norr om bårhuset in i kyrkans pannrum från norr. I pannrummet finns en äldre huvudcentral med vissa nya installationer från 2006-2007. Här finns också jordfelsbrytare för installationer på kyrkogården. Efter att systemet nedsäkrats har kyrkan idag en huvudsäkring på 36A. Det har gjort att grupper av bänkvärmare kopplats ur systemet. Styrningen av värme och belysning sker idag från central i skåpet i det västra vapenhuset. Här finns reglage för belysning, orgelfläkt, klockringning och värme. Klockornas helgmålsringning styrs av en MiniAlma.

För kyrkorummets ljuskronor finns kontakter och reglage för dimmereffekt placerade i bänk nr 16 norr om mittgången. Orgelfasadens belysning har strömbrytare på orgelfasaden. Kyrkorummets belysning beskrivs även under II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning, Belysning.

Elrevision utförs vart fjärde år genom avtal med Ahlqvist Ingenjörbyrå HB i Kalmar. Den senaste besiktningen utfördes 2006. Revisionen påtalar flera brister när det gäller elanläggningen i Ås kyrka. Lampor i predikstolen och på orgelfasaden är anslutna via tvåledare och stickproppar i skyddsjordat utförande som inte är lämpligt. Tygomspunna kablar finns i vapenhuset och i tornet. Gruppförteckning saknas i anslutning till Central A1 i tornet. En jordfelsbrytare 0-300mA bör installeras. Man påtalar också bristen på åskledare. Synpunkterna ska snarast åtgärdas.

Service utförs normalt av Rolfs Elektriska AB, Degerhamn.

Uttag för fast telefon finns i sakristian men används inte längre.

Brister och skador

Det råder en viss osäkerhet kring vilka åtgärder som gjorts när det gäller de synpunkter som framkommit vid elrevisionen. De fel och brister som påtalas i elrevisionen bör åtgärdas (Prioritet II).

Värme och sanitet

Kyrkan saknar vatten och avlopp. Torrklosett för besökare finns istället installerade i det f d bårhuset i kyrkogårdens nordvästra hörn. Utrymmet iordningställdes 2006. Kyrkogårdens vattenposter är anslutna till det kommunala vattenledningsnätet som är nedgrävt utmed vägen mot Näsby.

Kyrkan värmdes under 1800-talets andra hälft av värmekaminer. Två skorstenar av plåt för dessa fanns mitt på kyrkans taknock. Åren 1930-35 installerades lågtrycksångvärme i kyrkan. Den ena av plåtskorstenarna byggdes om till en murad skorsten och den andra sattes igen. Under det västra vapenhuset byggdes ett pannrum. År 1978-79 installerades ett nytt

värmesystem med direktverkande el. Radiatorer installerades i kyrkorummet, på läktaren och i sakristian. Radiatorerna i sakristian byttes 2006-2007 mot oljefyllda elradiatorer och en sådan radiator installerades också i det västra vapenhuset. I kyrkan finns elradiatorer av märket ELAB Ergo. Utmed långhusets väggar och i korbänkarna har dessa effekten 380V, 1200W för 3-fas (typ 5912Z). På läktaren finns två stycken av samma typ som de i långhuset samt ett mindre med effekten 380V 600W (typ 3063Ö). I predikstolen finns en radiator för 350W. Bänkvärmarna är av märket Ergo 500W 220V (typ 4705). På bänkskärmarna sitter dosor med följande info: GEA KS318 18A 380V. Bänkvärmarna är placerade under varje halv bänk, varannan närmast långhusets väggar och varannan mot mittgången. De båda systemen med radiatorer och bänkvärmare är sammankopplade.

Vintertid värms kyrkan i samband med de stora högtiderna samt vid begravningar. Värmesystemet slås på manuellt av vaktmästarna. Det görs i regel två dagar före förrättningen.

I kyrkorummet finns en termostat placerad på en av pelarna norr om mittgången. Den är inställd på 18°C. I predikstolen finns en digital fuktmätare som vid besök i kyrkan 2009-06-26 stod på 70 % RH och 16°C. Enligt mätarens logg har maxvärdet för fuktighet och temperatur varit 71 % RH respektive 20,2°C och minimivärdet 51,6 % RH respektive 14,1°C.

I sakristian är de tre oljeradiatorernas termostater inställda på 17-18°C. Den digitala fuktmätaren visade 65 % RH. Enligt mätarens logg var maxvärdet för fuktighet och temperatur 68 % RH respektive 20°C och minimivärdet 65 % RH respektive 17°C.

Från pannrummet är en digital fuktmätare även placerad inne i den trumma för ledningsdragningar som användes för lågtryckångvärmeanläggningen. Mätaren visade en fuktighet på 89,5 % RH. Enligt mätarens logg var maxvärdet för fuktighet och temperatur 97,7 % RH respektive 22°C och minimivärdet 48,3 % RH respektive 9,5°C.

Relationsritning för värme upprättades av Rejlers Ingenjorsbyrå 1978-79. Ritningen finns i ATA:s samlingar.

Pärm för drift och skötsel av värme- och sanitet saknas (Prioritet II).

Brister och skador

Enligt Jönköpings läns museums rapport verkar luftfuktigheten hög och tendens till mögellukt finns. Man konstaterar också att votivskeppet och predikstolskorgen är angripna av mögel. En utredning om kyrkans klimat pågår. Dokumentation och utvärdering görs av Arkitekt och Miljö AB. Av ovanstående värden kan man dock konstatera att luftfuktigheten i grunden är mycket hög.

Flera av radiatorerna i kyrkorummet och på läktaren har börjat rosta. Radiatorerna är från 1950-talet och deras säkerhet och effektivitet kan ifrågasättas. En lämplig åtgärd vore att byta ut dem mot nya oljefyllda elradiatorer. Man bör också separera de båda värmesystemen det vill säga radiatorerna och bänkvärmarna så att man kan använda sig av det ena eller det andra systemet. (Prioritet III).

Ventilation

Installationer för mekanisk ventilation saknas.

Ljud

Kyrkans ljudanläggning förnyades 2004-2005. Anläggningen utformades och installerades av Görans TV-service, Borgholm. Allt ljud regleras från en mixerenhet av märket Uni-Vox PLS-100 och en Diversety reciver 100 av märket Sennheiser. Båda dessa är placerade bänk nr 16 norr om mittgången under läktaren.

Ljudanläggningen har två trådlösa mikrofoner. I tornet finns mikrofon i anslutning till klockorna. Förstärkare och högtalare kopplade till mikrofonen i tornet är placerade i predikstolen. I kyrkan finns ingen cd-spelare eller kassettspelare.

Kyrkorummet är sedan 2004-2005 försett med hörslina. Det är en teleslinga som styrs från mixerenheten.

Brister och skador

Instruktionsböcker för ljudanläggningen saknas (Prioritet II).

Klockringning och lucköppning

Elektrisk klockringning installerades någon gång i slutet av 1950-talet eller början av 1960-talet. Motorerna till klockringningen är tillverkade av M& E Ohlssons Klockgjuteri i Ystad. Klockringningen styrs från en central vid trappan upp till tornet. Lucköppningen är manuell.

Funktionen av klockringning kontrolleras årligen genom avtal med Skånska klockgjuteriet, Hammerhög. Inspektioner på Öland utförs av Per Johansson och Göran Malmström.

Brister och skador

Motorerna har inte bytts vid något tillfälle och börjar därmed bli ganska gamla. De fungerar enligt Skånska klockgjuteriet tillfredsställande men idag finns inga reservdelar till den här typen av motorer. Den dag de inte längre fungerar kommer man alltså att vara tvungen att byta hela systemet.

Automatisk klockringning ska enligt plan installeras 2013.

Åskskydd

Ås kyrka saknar åskledare.

Brister och skador

Åskledare bör installeras. (Prioritet II)

Brandskydd

Koldioxidsläckare är placerad i västra vapenhuset. I västra vapenhuset finns också ett anslag som berättar att det får vistas 140 personer i kyrkan. Vakter ska då finnas vid dörrarna för att hjälpa till vid en eventuell utrymning. Lösa stolar får inte placeras i gångarna.

Skumsläckare och brandfilt samt informationsskylt är placerade vid pelare på norra sidan under läktaren. Vägledande skyltar är monterade över utrymningsvägarna vid kyrkans ingångar i väster och söder. Läktaren är sedan en tid tillbaka avstängd för besökare.

Kyrkan saknar brandlarmanläggning.

Från 2005 har myndigheternas rutiner för brandskydd förändrats. Räddningstjänstens brandsyn har upphört och ansvaret för brandskydd ligger genom egenkontroller tydligare på fastighetsägare och verksamhetsutövare. Rutiner för brandskyddsarbetet skall utarbetas. Skriftlig redogörelse för brandskyddet skall upprättas och skickas in till kommunen. Detta arbete pågår inom församlingen.

Brister och skador

Arbetet med att ta fram rutiner för brandskyddsarbetet bör slutföras (Prioritet I).

Tillgänglighet

Tillgängligheten till kyrkan för rullstolar och rullatorer är relativt god. Fram till kyrkans södra ingång leder en gång belagda med kalkstensplattor. Framför ingången ligger en stamsten, gravhäll, som höjer sig obetydligt över kalkstensbelägningen. Vid dörren finns dock en tröskel. Även mellan vapenhuset i söder och långhuset finns en tröskel ca 3 cm hög. Inne i kyrkan ligger koret ett steg över långhusets golv. Ramper saknas vid samtliga dessa ställen. HWC saknas. I kyrkorummet finns ingen uppställningsplats för rullstolar. Dessa placeras därför idag i kyrkans gångar.

Brister och skador

Ås kyrka har låga trappsteg vid ingången såväl i söder som i väster. Det är dock inte helt lätt för en rullstolsbunden besökare att på egen hand ta sig in i kyrkan. Någon lösning för detta bör ordnas vid den södra ingången. En ramp bör också finnas för att göra koret tillgängligt. Man bör också fundera över vilka åtgärder som kan göras för att förbättra tillgängligheten till toaletten i bårhuset.

Även placeringen av rullstolar i kyrkans gångar är mindre lämplig. Enligt brandmyndigheterna bör inte stolar placeras i gångarna eftersom dessa kan hindra en utrymning av kyrkan.

En större utredning om tillgänglighet kommer att göras inom SÖKS under 2010.

Inbrotts- och stöldskydd

Kyrkans inbrotts- och stöldskydd beskrivs i en separat bilaga, ej bifogad.

II.2.4 Kyrkobyggnaden fast inredning

(Lösa inventarier redovisas under II.2.5.)

Kyrkans fasta inventarier av trä besiktigades av konservator Eva Järnerot, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ås k:a” daterad 2002-05-08. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av inredningens tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning.

När det gäller fast inredning föreslås åtgärder på predikstolens korg och altaruppsatsen inom en tvåårsperiod (således senast 2004). Dessa inventarier har spjälkningsskador och predikstolskorgen är också angripen av mögel. För övrig fast inredning, i detta fall orgelfasaden, anges i rapporten att åtgärder kan senareläggas.

Inga konservatorsinsatser har gjorts i kyrkan under senare tid.

Nedan beskrivs kyrkans fasta inredning. Här beskrivs även kyrkorummets fast monterade belysningsarmaturer, textilförvaring och kyrkans klockor. Läns museets prioriteringar redovisas som tidigare (I-III) medan konservatorernas prioriteringar redovisas med 1,2 och 3. 1 innebär att åtgärden är akut och bör vidtas inom 0-2 år, en 2:a bör åtgärdas inom 2-5 år och en 3:a inom 5-10 år.

Läktarbröstning

Den nuvarande läktarbröstningen fick sin utformning 1883 i samband med att orgeln byggdes om. Läktaren utökades då med ett utskjutande parti över mittgången. Bröstningen har en dekor av stående rektangulära speglar. Spegelarna är målade i blått, ramverket i ljust blågrå kulör och lister och överliggare i mörkare grått. Delar av listerna är förgyllda.

Brister och skador

Läktarbröstningen är i gott skick med endast mindre fläckar där färgen skavts av. Delar av färgskikten är rollade vilket stämmer dåligt med kyrkorummens tradition av hög hantverksmässig standard.

Bänkinredning

Den nuvarande bänkinredningen ska ha tillkommit 1885. Arbetet utfördes av snickaren Rothman i Näsby. De har därefter genomgått en omfattande ombyggnad i samband med renoveringen 1930-35. Merparten av materialet i sittbänkarna och även delar av bänkgavlarna byttes ut. I samband med denna ombyggnad tillkom också den panel som sitter mot långhusets väggar för att skärma av de nischer som gjordes för radiatorerna. Av den ursprungliga bänkinredningen återstår idag bänkdörrarna och skärmarna. Bänkarna är indelade i tre kvarter, ett norr om och två söder om mittgången. Bänkarna är slutna mot mittgången och går ända ut till långhusväggarna där de avskärmas av en panel. Dessutom finns två korbänkar, en utmed norra och en utmed södra korväggen. Bänkinredningen är utförd i nyklassicistisk stil med speglar och ramverk. Spegelarna är svampade i blått, lister målade i ljusgrått och guldockra, ramverk i grått och överliggare och golvlister i blått. Även sittbänkar och psalmbokshyllor är målade i blått. Bänkdörrarna har kvar sin numrering målad med sirliga bokstäver och siffror i svart.

Brister och skador

Bänkinredningen är i gott skick med endast mindre fläckar där färgen skavts av. Delar av färgskikten är rollade vilket stämmer dåligt med kyrkorummens tradition av hög hantverksmässig standard.

Altarbord, altaruppsats, altartavla

Altaruppsatsen, den f d altartavlan och altarbordet tillverkades 1749 av bildhuggaren Anders Dahlström. År 1820 byggdes altarutsmäckningen om. Altartavlan flyttades och hängdes upp i långhuset. Istället infogades predikstolen i altaruppsatsen. Altaruppsatsen har varit målad på flera olika sätt. När den konserverades 1935 av konservator Sven Wahlgren hittade han fem olika lager med tjock oljefärg. När dessa togs bort framträdde den ursprungliga färgsättningen. Utifrån denna och mycket lik den ursprungliga gjordes en ny färgsättning. Kulörerna går i grått, brunt, grönt och blått med förgyllda detaljer. Flera delar är marmorerade i någon av ovan nämnda kulörer. Hela pjäsen har ett svulstigt uttryck med drag av barock. Altarbordet är målat i gråblå kulör med utskuret tyg som draperats över fronten och sidorna. Tyget är målat i vitt med gula band.

Brister och skador

På altaruppsatsen finns fläckvis kraftiga spjälkningsskador. Ytan är smutsig.

Altartavlan har spjälkningsskador både på förgyllning- och färgskikt. Ytan är smutsig. Skulpturen av Johannes förefaller ha tillhört altaruppsatsen. Den är nu placerad i södra korfönstrets nisch. Färgskikten spjälkar kraftigt. Ytan är smutsad. Färskt trämjöl vid inventeringen indikerade angrepp av strimmig trägnagare.

Skulpturen av Moses står i korets norra fönsternisch. Den har kraftiga spjälkningsskador och bortfall av färg. Ytan är smutsig. Även här kan finnas maskangrepp men det förefaller inte vara aktivt. (Samtliga föremål Prioritet 1)

Skulpturernas placering är mindre lämplig eftersom de utsätts för starkt solljus i fönsternischerna. De står också nära nischernas radiatorer vilket utsätter dem för uttorkning (Prioritet II).

Predikstol

Predikstolen bedöms vara äldre än altaruppsatsen men vem som tillverkat den är inte känt. Den var tidigare placerad i långhusets sydöstra hörn med trappa från absiden, nuvarande sakristian. Den flyttades och infogades i altaruppsatsen 1820. En ny trappa gjordes då från sakristian. Predikstolen är marmorerad i rostbrunt, grått och grönt med lister i svart och guld.

Brister och skador

Predikstolen har enstaka kraftiga spjälkningsskador med små bortfall av färg. Ytan är lätt smutsad. På underdelens framsida finns angrepp av mögel (Prioritet 1).

Orgel och orgelfasad

Orgeln är tillverkad av Åkerman&Lund, Stockholm, 1883. Orgelfasaden från samma tid är ritad av arkitekten Ludvig Pettersson. Den har en mycket rikt skuren dekor med olika ornament, pilastrar med kannelyrer, lyror m m. Orgelhuset är målat i grått och fasaden i grått med detaljer i blått, vitt och guld.

Brister och skador

Vid A Mårtenssons Orgelfabrik AB:s besiktning 2005 bedömdes orgeln inte behöva rengöras förrän om tio år. Vid en vanlig service bör pedalens slammer och trumpetens intonation

åtgärdas. Det finns också några genomstick p g a sprucken väderlåda. En reparation av dessa görs lämpligen i samband med rengöring av instrumentet. Om de uppfattas som mycket störande tidigareläggs rengöringen (Prioritet II).

På orgelfasaden finns spår av maskangrepp men dessa är inte aktiva. Fasaden är smutsig men ytan i övrigt stabil (Prioritet 3).

Dopfundt

Dopfunten är av kalksten. Den är tillverkad av stenhuggaren Malcolm Åkerberg och skänkt till kyrkan av hovjägmästare Carl von Mühlenfeld 1942.

Brister och skador

-

Belysning

I kyrkorummet finns två större ljuskronor och två mindre. Kronorna hänger i rad över mittgången med de två större mot öster. Närmast koret hänger en mässingskrona från 1791, därefter en mässingskrona från 1792, en malmkrona från 1705 och sist en mässingskrona från 1983. Den sistnämnda har inköpts för medel skänkta till minnet av kyrkvärden Sven Ström. I sakristian hänger en liten mässingskrona. I vapenhusen i väster och i söder hänger lyktor. På läktaren finns glödlampor formade som lysrör på orgelfasaden samt en skrivbordslampa vid spelbordet.

Brister och skador

-

Textilförvaring

Textilier förvaras i skåp i sakristian. Mässhakarna förvaras hängande och mindre textilier liggande. För antependier finns ett specialbyggt skåp för hängande förvaring.

Brister och skador

Textil förvaringen bör enligt den bedömning, som gjorts av konservatorerna vid Jönköpings läns museum, ses över och förbättras. Galgar behöver vadderas och kläs in med tyg. Mässhakar och kollektståvar behöver skyddspåsar av bomullstyg. Lådor för förvaring bör kläs med tyg. Skåp för textilier ska bara användas för detta ändamål(Samtliga synpunkter prioritet II). Kyrkans textilier kommer att inventeras i samband med den stiftsövergripande inventering av kyrkliga textilier som pågår.

Kyrkklockor

År 1830 fanns två klockor i kyrkan. Storklockan beskrivs då som ny, gjuten 1827, och hade inskriptionerna: ”Basunen skall ljuda och de döda skola uppstå.” I Konung Carl XIV Johans 9de Regeringsår blef denna Klåcka gjuten till Guds ära och hans församlings nytta af S G Grönwall.”

Lillklockan är äldre och har inskriptionen: ”Soli Deo Gloria.” ”Till Guds Namns ära och Åhs Kyrkas prydnat gjutit under Konung Carl XI Regemente anno 1680.” ”Gloria in excelsis deo me fundebat Holmiae”. Man tror att klockan gjutits av den berömde gjutaren Michael Bader.

Brister och skador

-

II.2.5 Inventarier

Kyrkans lösa inventarier av trä besiktigades av konservator Eva Järnerot, Jönköpings länsmuseum 2002. Resultatet av besiktningen finns redovisad i rapporten ”Inventeringsprotokoll för Ås k:a” daterad 2002-05-08. Rapporten innehåller såväl en allmän bedömning av föremålets tillstånd, klimat- och förvaringsförhållanden, som en objektsvis redovisning av skador eller andra problem. Analysen föreslår också en handlingsplan för åtgärder och rekommendationer för förebyggande skyddsarbeten. Rapporten bifogas i sin helhet, se bilageförteckning. De förslag till åtgärder som ges under rubriken ”Anmärkningar/Tillstånd för byggnadsverk och objekt” har inarbetats i planerna för vård och underhåll, under punkt III.1.

I rapporten bedöms konservatorsarbeten som akuta när det gäller votivskeppet som är angripet av mögel (Prioritet 1). För några föremål bedöms att konservatorsinsatser kan senareläggas. Det gäller nummertavlorna och ett golvur (Prioritet 3).

En omfattande dokumentation av Ås kyrkas inventarier gjordes 1989 av Kalmar läns museum. Dokumentationen finns i Kalmar läns museums arkiv och ska även finnas i församlingens arkiv. Den kompletterar Jönköpings läns museums inventering genom att de objektsvisa beskrivningarna inte begränsats till inventarier av trä. Här beskrivs även övriga lösa inventarier. Inventarierna redovisas med bild och relativt utförlig text. Kommentarer angående skick och förslag till åtgärder ges emellertid endast undantagsvis.

Utöver ovan angivna inventering från 2002 och dokumentation från 1989 finns en inventarieförteckning upprättad av Sydölands församling. Förteckningen är uppdaterad 2006, ett arbete som utförs av antikvarie Monika Rasch.

II.3 ÖVERGRIPANDE KULTURHISTORISK BEDÖMNING FÖR KYRKOMILJÖ OCH KYRKA

Kulturhistorisk bedömning för kyrkogården finns i separat kyrkogårdsrapport, se Beskrivande del II B.

II.3.1 Generella värden

Som alla andra kyrkobyggnader uppförda före utgången av år 1939 skyddas Ås kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska, icke-materiella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin trakt och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften ”Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor”, utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogården med dess byggnader och fasta anordningar.

II.3.2 Allmän bakgrund

De öländska kyrkorna har en betydligt högre andel ombyggda medeltidskyrkor än fastlandet. Dessa medeltida sockenkyrkor var i huvudsak uppförda på 1100-talet som enkla absidkyrkor, men byggdes ofta om under 1200-talets orostider och befästes. Under de följande sekulernas krig kom kyrkorna ofta att användas som skydd för befolkningen. Krigen, som vid flera tillfällen drabbade ölänningarna och deras kyrkor hårt ända fram till 1700-talet, var en viktig orsak till att det gick långsamt med återuppbyggnaden och att underhållet ofta fick stå tillbaka för återanskaffning av nödvändiga inventarier. Vid 1700-talets mitt var kyrkoberstandet i princip oförändrat sedan medeltiden och utgjordes av en brokig samling kyrkor med flera funktioner. Att anpassa dessa trånga och dåligt underhållna byggnader för de växande församlingarnas behov var en svår uppgift.

Kyrkorna på Öland har formats av öns relativa fattigdom och isolering, vilket sannolikt har bidragit till att ge lokala självständiga och uppfinningsrika byggmästare utrymme att återanvända och ta tillvara så mycket som möjligt av de äldre kyrkorna. Denna sparsamhet har lett till att proportionsförhållandena vanligen är långt ifrån den klassiska harmoni som förordades av Överintendentämbetet vid tiden. Tornen är ofta kraftiga i förhållande till långhusen, lanterninerna något överdimensionerade, fönstren på tornen gärna små, få och oregelbundet placerade. Närmast de nyklassicistiska idealen kommer de kyrkor på ön som nybyggdes på 1820-talet och framåt.

Från början till mitten av 1800-talet ledde de stabilare politiska och ekonomiska förhållandena tillsammans med en stadigt växande folkmängd till ökad kyrkobyggnadsverksamhet på Öland, liksom i landet i övrigt. På Öland kom dock om- och tillbyggnader att vara vanligare än hel nybyggnad. Genom en kunglig förordning 1759 hade byggande av klockstaplar av trä förbjudits på det trädfattiga Öland. De medeltida tornen påbyggdes därför med lanterniner i klassicistisk stil för att härbärgera kyrkklockorna.

II.3.3 Kyrkomiljön och kyrkan med fast inredning och inventarier

Någon gång i mitten av 1100-talet byggdes de äldsta delarna av Ås kyrka. Då byggdes långhuset med ett smalare kor, troligen med en absid mot öster. Några årtionden därefter uppfördes östtornet. I tornets bottenvåning var absiden inrymd. Tornet var, och är än idag, lika brett som långhuset men interiört markerades övergången till koret med en indragning av väggarna. I tornet fanns flera våningsplan som idag är borta. Än idag kan man dock se spår efter bjälklag i tornmurarna. Ås är en av två kyrkor som byggdes med endast torn i öster. Den andra är Segerstads kyrka men där ersattes östtornet under 1800-talet av ett västtorn. Flera kyrkor har haft torn i öster men då har de också haft ett torn i väster och varit så kallade klövsadelkyrkor.

Efter tillkomsten av tornet förefaller kyrkan inte ha genomgått några större förändringar under medeltiden. Den första kända avbildningen av Ås kyrka är J H Rhezelius teckning från 1634. Kyrkan avbildades även av P Frigelius 1753. Denna avbildning finns som bild 3 flik 15. Vid den tiden hade kyrkans små medeltida fönstergluggar ersatts av större fönster. Interiört innebar bruket av predikstol och bänkar en större förändring. Dessa förändringar genomfördes generellt under 1600-talet men när Ås kyrka för första gången fick denna typ av inredning är inte känt. Predikstolen placerades i långhusets sydöstra hörn med trappa från koret.

Under 1700-talet blev den medeltida kyrkan allt trängre för den växande befolkningen. Bygget av en läktare någon gång under 1600-talet hade tillfälligt förbättrat situationen men i mitten på 1700-talet ökade kraven på en förändring. Tillbyggnaden som pågick 1774-1777 resulterade i det långhuset som kyrkan har idag. Åtgärden innebar att långhuset byggdes ut med ca 8 meter mot väster. Ås kyrka tillhör den grupp av öländska kyrkor som har kvar stora delar av sitt medeltida murverk. Av öns 34 medeltida sockenkyrkor har 23 stycken bevarade delar av den medeltida byggnaden kvar. 20 av dessa har kvar sitt medeltida torn. När Ås kyrkas fasader hackades rena från puts vid renoveringen 1929 ska man ha kunnat se skarven mellan den medeltida kyrkan och tillbyggnaden. Spåren av denna skarv är idag är synlig i kyrkorummet. Vid den södra ingången och på motsvarande fönster i norr blir kyrkans murverk markant smalare mot väster. Skillnaden är ca 15 cm. I samband med tillbyggnaden på 1700-talet förändrades också fönsteröppningarna till den form de har idag. Interiört byggdes den nuvarande läktaren och långhusets tunnvalv tillkom. Allt detta gjorde Ås kyrka till en salskyrka. Segerstads kyrka byggdes om till denna typ av kyrka redan 1751 men eftersom denna inte är bevarad är Ås idag Ölands äldsta salskyrka.

Nästa stora förändring var om- och tillbyggnaden 1820. Då byggdes torntaket om till det pyramidtak som finns idag och lanterninen tillkom. Möjligen var det redan vid bygget av lanterninen som den belades med skiffer, vilket för Öland är ett ovanligt takmaterial. Denna åtgärd kan dock ha gjorts senare år 1820, möjligen 1856, då lanterninen ska ha renoverats. Inne i kyrkan byggdes år 1820 det medeltida koret för med en ny vägg. I det rum som skapades, tornets bottenvåning, inreddes sakristia. Den nya väggen innebar att ett nytt kor skapades i långhusets östra del. Tio år efter dessa förändringar, 1830 flyttades predikstolen i långhusets sydöstra hörn och byggdes om till en altarpredikstol med trappa från sakristian. På Öland fick åtta kyrkor altarpredikstol under åren 1805-1839. Dessa var Hulterstad, Köping, Mörbylånga, Ventlinge, Ås, Algutsrum, Gräsgård och Segerstad. Av dessa återstår idag endast altarpredikstolarna i Hulterstad, Ventlinge och Ås. Inspirationen till altarpredikstolarna tros ha kommit från Kristvalla kyrka på fastlandet. Denna altarpredikstol byggdes av Henrik Wermelin, en byggmästare som kom att ha ett stort inflytande över kyrkobyggandet på Öland. En av dem han samarbetade med, Johan Petersson, ska ha byggt altarpredikstolen i Ås kyrka. Altarpredikstolen var en protestantisk idé med avsikten att jämställa det predikade ordet med

altarets sakrament. För de öländska kyrkorna är det dock troligare att estetiska och praktiska aspekter varit viktigare. Den nyklassicistiska stilen förespråkade symmetri och med en altarpredikstol i mitten blev det balans i rummet. Eftersom de öländska kyrkorna var smala och trånga var altarpredikstolarna också ett sätt att spara utrymme. Många öländska kyrkor har sakristia i öster och därifrån kunde man bygga trappa upp till predikstolen, vilket även det sparade utrymme i kyrkorummet.

Den förändrade planlösningen i kyrkorummet ledde till ytterligare en förändring 1820. Ingången i söder bytte plats med ett fönster och flyttades alltså längre väster ut. Troligen gjordes detta för att bättre utnyttja utrymmet för bänkarna. Märkligt nog fick inte den nya ingången samma utformning som fönstrens valvbågar. Medan fönstren har stickbågiga valv har ingången ett tidstypiskt rundbågigt valv. Varför man valde att en sådan stilmässig avvikelse vet vi inte.

Ytterligare tillbyggnad av kyrkan gjordes 1871 då vapenhusen i väster och söder byggdes. Läktaren förändrades 1885 då den nya orgeln köptes. År 1926 lades ett nytt tegeltak på långhustaket av spån. En större renovering gjordes 1929 då, som tidigare nämnts, putsen på stora delar av kyrkan knackades ner. Vissa äldre spår kunde dokumenteras men mycket talar för att undersökningen blev bristfällig. Manne Hofrén besökte kyrkan medan arbetet pågick men då hade redan arbetet med att putsa kyrkan påbörjats. Interiört gjordes en större renovering 1935 då bl a lågtrycksångvärme installerades. Enligt fotografier var då stora delar av trägolvet borttaget. Det förefaller dock som att undersökningen av de medeltida resterna av golv och murar som gjordes var tämligen summariska.

Renoveringen 1930-35 innebar en ordentlig uppfräschning av kyrkorummet. Nya golv lades in och koret utvidgades genom att två par bänkar på var sida av mittgången togs bort. De korbänkar som finns i koret förlängdes så att de liksom tidigare anslöt till långhusets bänkar. Stora delar av kyrkan målades men färgsättningen förefaller ha varit i stort sett den samma. En av de större förändringar som gjordes var de nischer som högs ut under fönstren för att placera de nya radiatorerna.

Under de följande årtiondena genomfördes ett normalt underhåll av kyrkan. 1978-79 gjordes dock en större insats interiört då det nuvarande värmesystemet med direktverkande el installerades. I början av 1980-talet ska också en omfattande ommålning av kyrkorummet ha gjorts. Ommålningen finns inte dokumenterad. Stora delar av kyrkans interiör och inredning målades med latexfärg och flera färgskikt rollades istället för att penselstrykas.

Exteriört har tornets spåntak ersatts av svartmålad plåt 1981. Omfattande underhållsarbeten på fasader och tak genomfördes 1993 och 2005. Vid renoveringen 2005 lades lantenintaket och ny skiffer lades. Man åtgärdade också anslutningen mellan tornet och långhusets tak. Eftersom tornets murverk är ojämnt valde man att inte sätta upp en plåtavtäckning utan använde en äldre metod där takpannorna lades i bruk mot tornväggen.

Ås kyrka är en av de mest intressanta av de medeltida kyrkor som bevarats på Öland ur ett byggnadshistoriskt perspektiv. För en besökare är det dock inte helt enkelt att "avläsa" den byggnad man står inför. De medeltida byggnadsdelarna, med undantag av tornet, framträder inte på ett självklart sätt. Idag präglas kyrka av de ombyggnader och renoveringar som gjorts främst 1777, 1820, 1871 och 1885. Kyrkorummet bär många av den traditionella salskyrkans drag utförda i nyklassicistisk stil. Spår som finns i själva byggnaden och äldre inventerier vittnar dock om kyrkans långa historia

Sammanfattningsvis:

- Ås kyrka är Ölands sydligaste kyrka och ligger där landborgskanten och Ancylussjöns kustlinjer går samman i en ås.
- Ås kyrka och kyrkogård ingår i byn Näsby bymiljö. Byn var tidigare sockencentrum med järnvägsstation, affär m m.
- Kyrkan har ett medeltida ursprung som idag är synligt i långhuset och tornet. Det bevarade östtornet är en idag ovanlig företeelse. På Öland är Ås kyrkas östtorn det enda bevarade från medeltiden. Det bevarade östtornet har också bevarat det medeltida koret, idag använt som sakristia.
- Kyrkans nuvarande utseende, exteriört, är i stort ett resultat av tillbyggnaden av långhuset 1777, ombyggnad av tornet och södra ingången 1820 samt och tillbyggnaden av vapenhus 1871.
- I stort har kyrkan exteriört ett nyklassicistiskt uttryck, men med välbevarat medeltida murverk i torn och långhus.
- Interiört har mycket av 1777, 1820 och 1885 års renoveringar bevarats.
- Av inventarier kan särskilt framhållas altarpredikstolen och altaruppsatsen från 1700-talet samt den rikt skurna orgelfasaden från 1883.

II.4 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Kalmar läns museums topografiska arkiv (KLM)

Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet (ATA)

Sydölands församlingsarkiv, dock ingen fullständig genomgång

Boström, Ragnhild, *Sveriges kyrkor. Öland. Mörbylånga kyrka*, Stockholm 1997

Ullén, Marian. *Öland, landskapets kyrkor*, Rikantikvarieämbetet, Stockholm 2003.

Sveriges kyrkor, Konsthistoriskt inventarium nr. 216. *Kyrkobyggnader 1760-1860, del 2 Småland och Öland*, Uppsala 1993 (SvK)

Håkansson, Gunnar, *Öländska personminnen bevarade i äldre gravstenar, epitafier och andra kyrkliga föremål*, Göteborg 1942

Ås Hembygdsförening, *Ås – socknen på Ölands sydspets*, Nacka 1975